

**РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД
ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ**

ДЕЦА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ 2018.

Београд, август 2019.

Листа скраћеница

ЦСР – Центар за социјални рад

МРЗБСП – Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања

РЗС – Републички завод за статистику

РЗСЗ – Републички завод за социјалну заштиту

НСП – Новчана социјална помоћ

ТНП – Право на помоћ и негу другог лица

РС – Република Србија

ЕУ – Европска Унија

УН – Уједињене нације

АП КиМ – Аутономна покрајина Косово и Метохија

МУП – Министарство унутрашњих послова

СИПРУ – Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва

ЈЛС – Јединица локалне самоуправе

ЗСЗ – Закон о социјалној заштити

ЛПУ – Лиценцирани пружаоци услуга у систему социјалне заштите

САДРЖАЈ

ЛИСТА СКРАЋЕНИЦА

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР.....	4
ДЕЦА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ – ОПШТИ ПОКАЗАТЕЉИ.....	5
ДЕЦА БЕЗ РОДИТЕЉСКОГ СТАРАЊА.....	11
ДЕЦА ЖРТВЕ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ.....	22
ДЕЦА СА ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ.....	33
ДЕЦА ИЗ ПОРОДИЦА У КРИЗИ	44
ДЕЦА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ.....	50
МАТЕРИЈАЛНО УГРОЖЕНА ДЕЦА.....	61
ИЗДАЦИ ЗА ДЕЧИЈУ ЗАШТИТУ ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	66

ПРЕДГОВОР

„Деца у систему социјалне заштите у 2018.“ је шести по реду извештај у којем се представљају статистички подаци о деци у систему социјалне заштите (први извештај је објављен 2013. године). Као и претходна, ово издање садржи табеле и графиконе са актуелним статистичким подацима о деци у различитим областима социјалне заштите.

Извештај је настао као резултат сагледавања потреба корисника, односно намере да се путем статистичких података омогући увид у ефекте које систем социјалне заштите постиже када је реч о положају деце у друштву. Сагледавањем потреба корисника и праћењем података о поступцима, мерама и услугама из домена социјалне заштите, омогућава се планирање и унапређење социјалне заштите, односно креирање и спровођење политика усмерених на отклањање неједнакости и последица социјалне искључености.

У извештају су прикупљени и објављени статистички подаци о деци из следећих институција: установе социјалне заштите – центри за социјални рад, установе за смештај, лиценцирани пружаоци локалних социјалних услуга, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Републичког завода за статистику

Извештајем су приказани статистички подаци из следећих области:

1. Деца у систему социјалне заштите – општи показатељи
2. Деца без родитељског старања
3. Деца жртве насиља у породици
4. Деца са проблемима у понашању
5. Деца из породица у кризи
6. Деца са сметњама у развоју
7. Материјално угрожена деца
8. Издаци за дечију заштиту из буџета Републике Србије

За анализу стања, доношење одговарајућих мера и праћење њихове реализације неопходно је системско обезбеђивање статистичких показатеља и њихово унапређивање. Републички завод за социјалну заштиту посвећен је изградњи одрживог институционалног оквира за праћење положаја деце у систему социјалне заштите, а ова публикација је допринос тој намери.

Извештај је намењен заинтересованој јавности са намером да укаже на проблеме који изискују деловање система социјалне заштите и друштва у целини, те да подстакне будућа појединачна и примењена истраживања и продубљене анализе.

У Београду, августа 2019.

Директор

Бождар Дакић

ДЕЦА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ – ОПШТИ ПОКАЗАТЕЉИ

Систем социјалне заштите деце у Србији, у складу са основним принципима Конвенције УН о правима детета и са начелима на којима се заснивају релевантни закони у Србији, а посебно Породични закон, Закон о социјалној заштити и Закон о финансијској подршци породици са децом, оријентисан је на остваривање минималне материјалне сигурности и независности, отклањање последица социјалне искључености и превенцију и санирање последица злостављања, занемаривања и експлоатације. Утемељење циљева система социјалне заштите налази се у Уставом Републике Србије гарантованим правима: праву на живот, опстанак и развој, праву на поштовање најбољег интереса детета, праву на једнак третман, односно недискриминацији и праву на уважавање мишљења детета, односно на партиципацији детета.

Деца су корисници права и услуга у систему социјалне заштите када су им услед животних околности угрожени здравље, безбедност и развој, односно ако је извесно да без подршке система социјалне заштите не могу да достигну оптимални ниво развоја.

Циљеви социјалне заштите уопште, а тиме и социјалне заштите деце, остварују се пружањем услуга социјалне заштите и активностима које предупређују, умањују или отклањају зависност од социјалних служби.

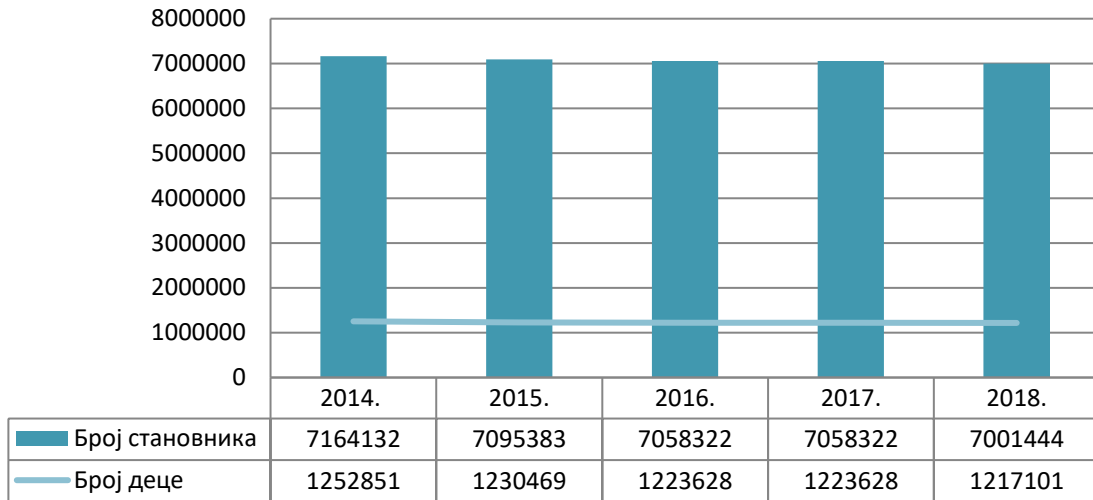
Преглед најважнијих запажања:

- Демографска слика Србије је обележена трендовима депопулације и демографског старења који су последица негативног природног прираштаја и негативног миграционог салда. Број становника у Србији се, између два Пописа становништва РС (Попис 2002. и 2011. године), континуирано смањује, а резултати Процена становништва РС за 2018. годину указују на наставак ових трендова и у периоду након последњег Пописа становништва. Број деце у Србији се такође континуирано смањује, а резултати статистичких процена и пројекција указују на наставак овог тренда и у 2018. години (Графикон 1).
- У Србији је, према Процени РС, у 2018. години било 1.217.101 деце, док је удео деце у укупној популацији Србије 17,4%. Србија се сврстава међу земље са доминантно старијим становништвом – просечна старост укупног становништва у Републици Србији константно расте. Процес старења становништва последица је све мањег удела младог становништва (од 0 – 14 година) у укупном становништву.
- За разлику од демографских процеса у општој популацији, у систему социјалне заштите, према подацима центара за социјални рад, број деце у периоду 2014 – 2018. године континуирано расте. У општој популацији деце у Србији се од 2014. до 2018. године број деце смањио за 2,8%, док је у истом периоду број деце у систему социјалне заштите порастао за 5,8%.
- У 2018. години на евиденцији ЦСР је укупно 205.129 деце (Графикон 2). Удео деце

корисника система социјалне заштите у општој популацији деце у РС износи 16,4%, односно свако шесто дете у Републици Србији налази се на евиденцији ЦСР. Висока заступљеност деце у систему социјалне заштите указује на потребе најрањивијег дела популације за услугама социјалне заштите, односно на потребу за планирањем услуга и проширењем капацитета, доступности и ресурса система социјалне заштите (Графикон 3).

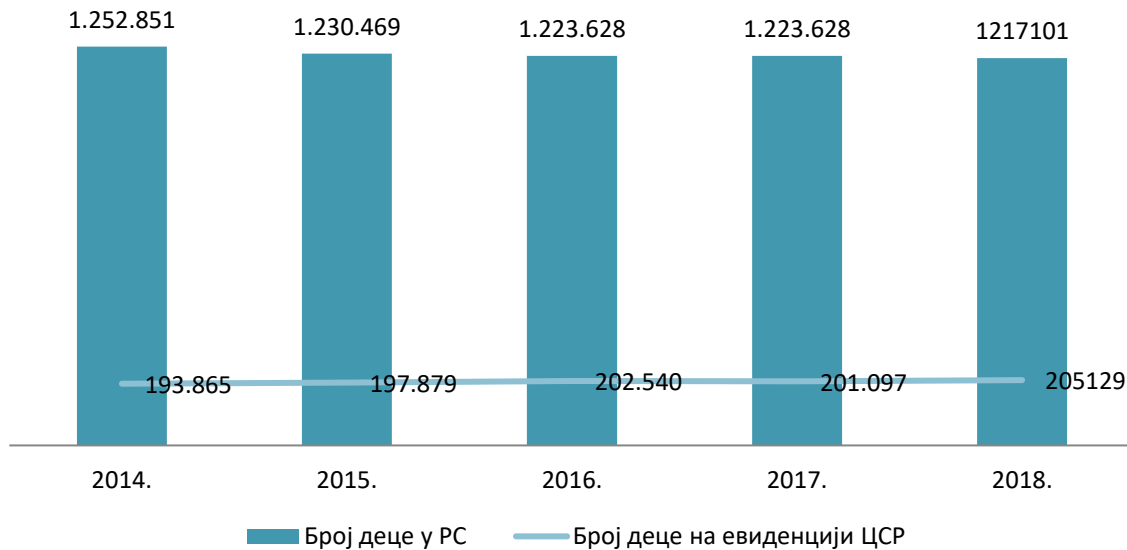
- Док старосна структура свих корисника ЦСР кореспондира старосној структури опште популације, забележене су разлике кад је реч о деци. Удео деце у укупном броју корисника ЦСР у 2018. години износи 27,2%, док је удео деце у укупном становништву Србије мањи (Графикон 4). Овај налаз потврђује да су деца најрањивија категорија становништва Србије.
- Поређењем броја деце на евиденцији ЦСР у 2018. са проценом броја деце према узрасту у општој популацији (РЗС, 1.1.2018.), израженије одступање се јавља код деце школског узраста (7-17 година), где је број деце у ЦСР већи од процењеног броја за 11,4% (ЦСР-73,8%, процена РЗС- 62,4%) (Графикон 5)
- Кад је реч о регионалној дистрибуцији деце корисника ЦСР (Графикон 6), присутне су варијације. Највећи удео деце у укупном броју корисника је у региону Косова и Метохије и у 2018. години износи 34,1%, док је најмањи удео деце у региону Шумадије и Западне Србије и износи 25,8%.
- Полна структура деце на евиденцији ЦСР прати полну структуру деце у укупној популацији РС, што је наставак петогодишњег тренда (Графикон 7).
- На евиденцији ЦСР је континуирано највећи удео деце евидентиране као социо – материјално угрожена деца. У 2018. години удео ове корисничке групе деце износио је 51,8% (Графикон 8). Деца из ове корисничке групе користе различите видове материјалне помоћи које се финансирају из републичког или локалног буџета (новчана социјална помоћ, дечији додатак и једнократне новчане социјалне помоћи).

Графикон 1 – Становништво и број деце у популацији Републике Србије, 2014.- 2018.

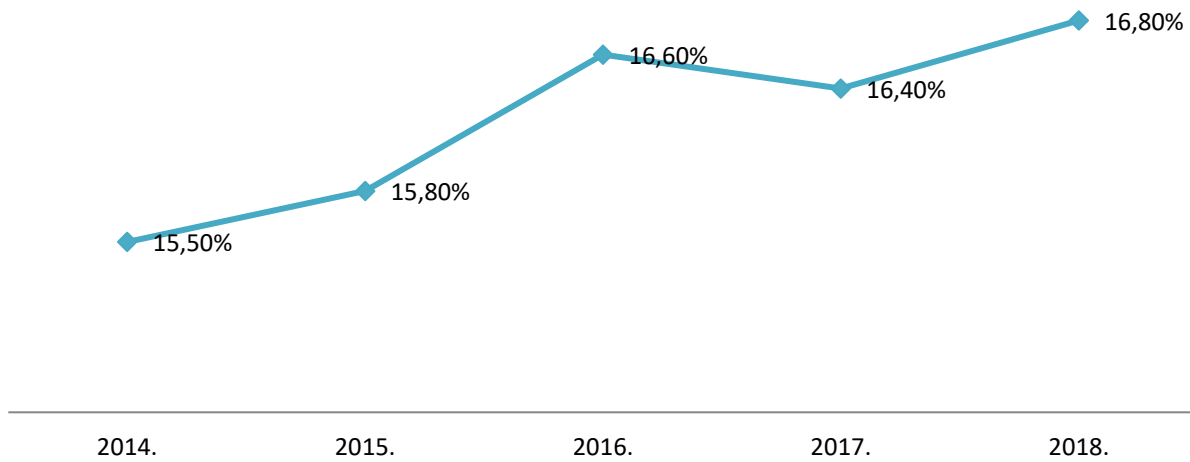
Извор: Процене становништва РЗС, 2014-2018.

Графикон 2 - Деца обухваћена системом социјалне заштите, 2014. – 2018.

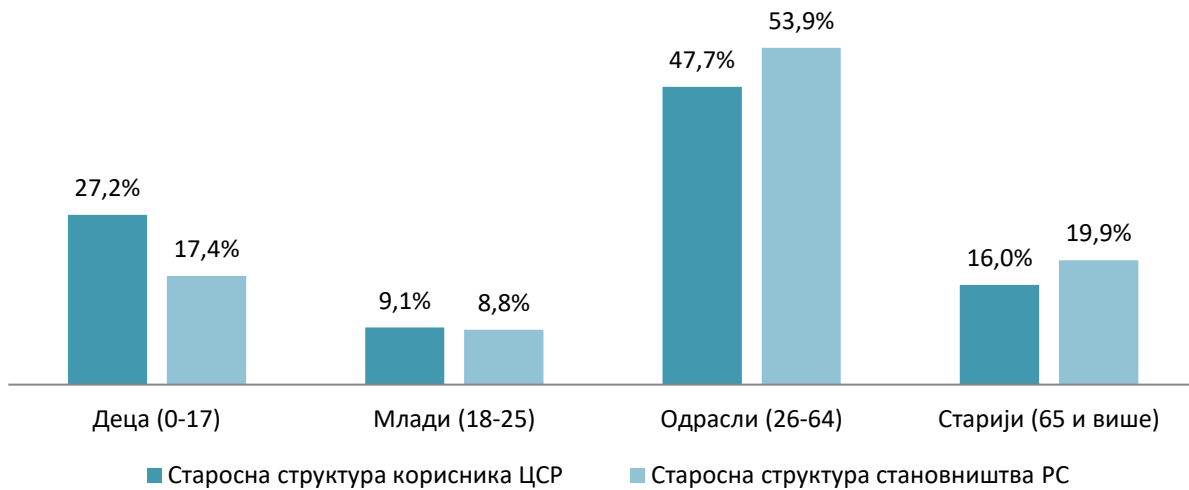
Извор: Процене становништва, Извештаји ЦСР, 2014-2018.

Графикон 3 - Удео деце корисника социјалне заштите у популацији деце у Србији, 2014 - 2018. (у %)

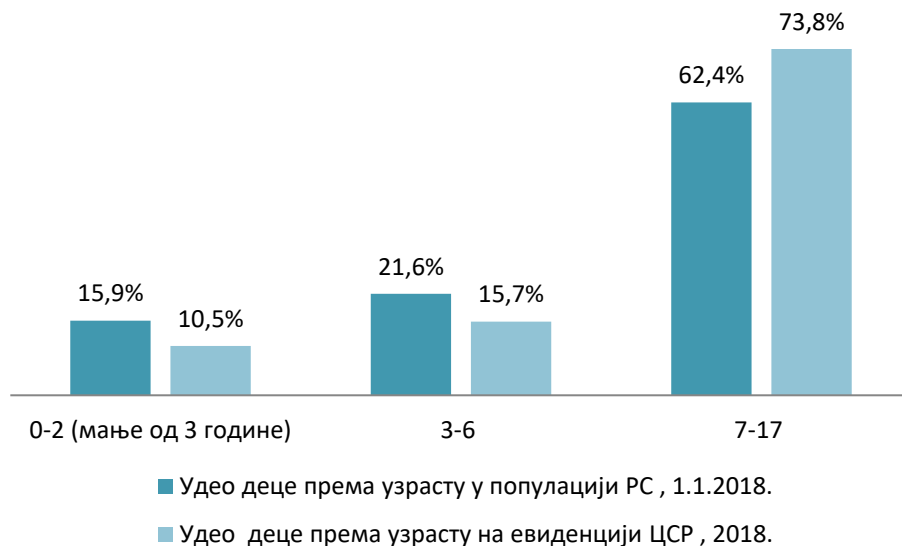
Извор: Процене становништва, Извештаји ЦСР, 2014-2018.

Графикон 4 – Старосна структура корисника ЦСР и структура становништва РС у 2018. (у %)

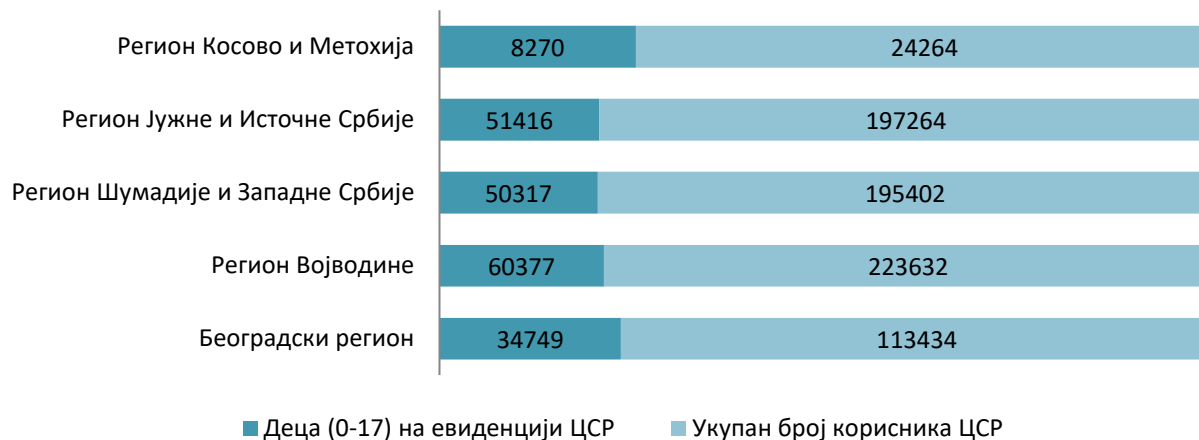
Извор: Извештаји ЦСР 2018, Процена за 2018. годину РЗС

Графикон 5 – Старосна структура деце корисника ЦСР у 2018. и старосна структура деце у популацији РС (1.1.2018.) (у %)

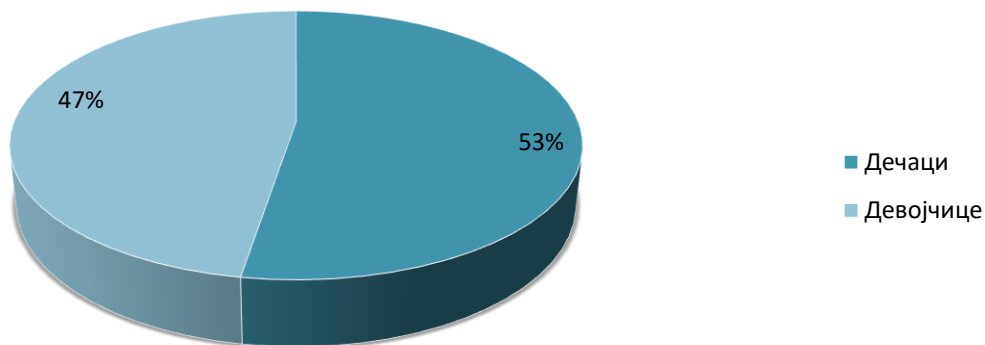
Извор: Извештаји ЦСР 2018, Процена броја деце у популацији РС према узрасту РС (1.1.2018.)

Графикон 6 – Број деце и осталих корисника на евиденцији ЦСР према регионима у 2018.

Извор: Извештаји ЦСР 2018.

Графикон 7 – Полна структура деце корисника ЦСР, 2018. (у %)

Извор: Извештаји ЦСР 2018.

Графикон 8 – Деца на евиденцији ЦСР према корисничким групама, 2018. (у %)

Извор: Извештаји ЦСР 2018.

ДЕЦА БЕЗ РОДИТЕЉСКОГ СТАРАЊА

Дететом без родитељског старања сматра се: дете које нема живе родитеље, дете чији су родитељи непознати или је непознато њихово боравиште, дете чији су родитељи потпуно лишени родитељског права, односно пословне способности, дете чији родитељи још нису стекли пословну способност, дете чији су родитељи лишени права на чување и подизање односно васпитавање детета и дете чији се родитељи не старају о детету или се старају о детету на неодговарајући начин¹. Деца без родитељског старања уживају посебну друштвену заштиту. Основни видови заштите деце без родитељског старања су:

- *Старатељство*
- *Смештај у другу породицу*
- *Смештај у установу*
- *Усвојење*

Старатељство

Старатељство у правном систему Републике Србије представља посебан облик породично правне заштите намењен деци без родитељског старања и деци којој је у одређеним животним околностима потребно правно заступање које не могу да обезбеде родитељи, односно пунолетним особама које су лишене пословне способности². Старатељство не подразумева нужно непосредно старање о лицу које је под старатељством, већ је у питању правно заступање и предузимање разноврсних активности за заштиту права лица под старатељством у складу са његовим интересима. За старатеља се првенствено постављају супружник, сродник или хранитељ детета или одрасле особе којој је потребна старатељска заштита, осим ако то није у супротности са његовим/њеним интересима (чл. 126, ст. 2). Центар за социјални рад, који у Србији врши послове органа старатељства, може одлучити да, у складу са интересом корисника, лицу под старатељством не поставља старатеља, него да дужност старатеља врши непосредно, за шта се задужује један од радника органа старатељства (чл. 131, ст. 1).

Смештај деце без родитељског старања

Деци без родитељског старања обезбеђује се смештај у циљу даљег несметаног развоја, повратка у биолошку породицу и осамостаљивања. Три су основна вида смештаја деце без родитељског старања:

- 1. Породични смештај, односно смештај у хранитељску породицу*
- 2. Смештај у установу за децу и младе*
- 3. Неформални смештај, смештај у другу породицу по одлуци органа старатељства. За разлику од прва два вида смештаја који подразумевају издвајање из биолошке породице, односи се на децу која се у постуку старатељске заштите смештају код сродника старатеља.*
- 4. Смештај у прихватилиште*

¹ Породични закон – члан 113. Тачка 3

² Породични закон - члан 124

Породични смештај – хранитељство

Хранитељство је мера заштите детета без родитељског старања, односно детета са родитељским старањем које привремено не може да живи са својим родитељима; детета које има сметње у психофизичком развоју или поремећај понашања. Детету на хранитељству обезбеђује се, у складу са законом, адекватан облик хранитељства и хранитељска породица у складу са његовим специфичним потребама и остваривањем његовог најбољег интереса. Заснивањем хранитељства успоставља се однос између детета и хранитеља који одговара односу дете - родитељ. Хранитељи преузимају непосредну бригу о детету и имају дужност да се старају о његовом здрављу, развоју, васпитању и образовању, а у циљу његовог оспособљавања за самосталан живот и рад. У хранитељској породици деца могу да буду привремено, док се не реши проблем у биолошкој породици, али и дуже, док се не осамостале.

Хранитељство је у најбољем интересу детета уколико:

- *Представља одговор на потребе детета за безбедношћу, физичким, здравственим, емоционалним и социјалним развојем, васпитањем и образовањем;*
- *обезбеђује трајност односа и веза са породицом порекла и другим особама важним за дете;*
- *у највећој могућој мери обезбеђује услове за превладавање застоја у развоју и оптималан развој детета.*

Смештај у установу социјалне заштите

Услуге домског смештаја пружају се деци и младима чије се потребе не могу задовољити у оквиру биолошке, сродничке или хранитељске породице, или кроз услуге у заједници, на основу одлуке органа старатељства или суда, односно одлуком центра за социјални рад, до повратка детета или младе особе у биолошку породицу, односно до смештаја у сродничку или хранитељску породицу, усвојење или осамостаљивања. Дете млађе од три године не смешта се у дом, осим у случајевима предвиђеним законом којим је уређена социјална заштита.

Неформални или сроднички смештај

Сроднички смештај подразумева ситуације када дете живи са сродником који је и законски старатељ детета, без формалног хранитељског аранжмана. Нормативни контекст даје предност смештају деце у сродничке породице, који је значајан са аспекта заштите права детета на живот у породици и обезбеђивања сталности. Деца остају у истом окружењу, што олакшава превладавање изазова везаних за промену. Када су родитељи спречени да брину о деци, нису спремни или нису компетентни, бригу о њима преузимају познате, емоционално блиске особе.

Смештај у прихватилиште

Услуге смештаја у прихватилиште пружају се најдуже у трајању до шест месеци:

1) деци, младима и одраслим жртвама насиља у породици, злостављања или занемаривања;

2) деци, младима и одраслим жртвама трговине људима;

3) деци и младима који се налазе у скитњи, без пратње и у различитим кризним ситуацијама, којима је потребан привремени смештај и процена потреба ради упућивања на коришћење других услуга;

4) одраслим и старим лицима у кризним ситуацијама, бескућницима и просјацима

Сврха смештаја у прихватилиште је задовољавање основних потреба појединца или породице којима је потребно неодложно осигурати безбедност у кризним ситуацијама. Услуга је усмерена ка процени потреба за другим услугама и започињању процеса помоћи кориснику за успостављање стабилног породичног или независног живота, превазилажење кризне ситуације и одрживих решења у будућности.

Преглед најважнијих запажања:

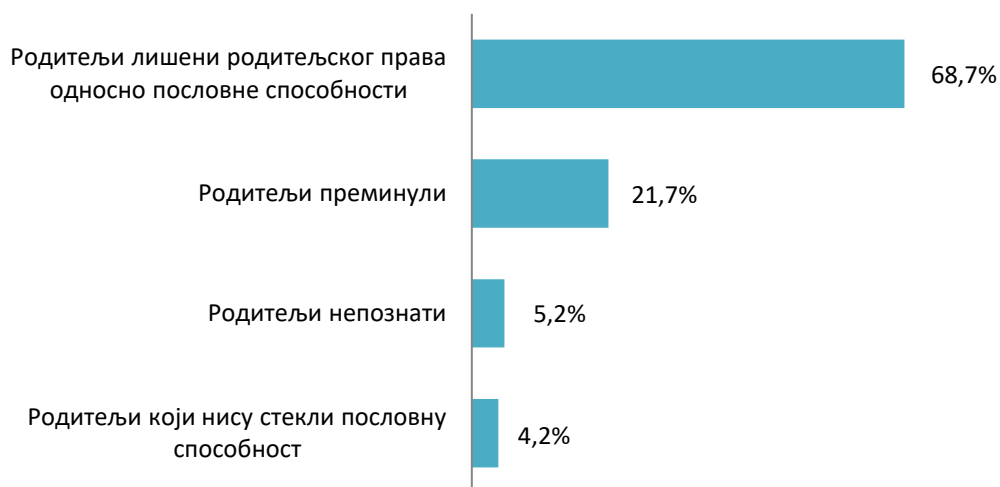
- На дан 31.12.2018. године, на евиденцији центара за социјални рад било је 4.672 деце, под старатељском заштитом.
- У току 2018. године ЦСР је као орган старатељства применио мере старатељске заштите за 634 детета, што чини 13,57% од укупног броја деце под старатељством Међу разлозима примене старатељске заштите доминира лишеност родитеља родитељског права односно пословне способности са 68,7% (Графикон 9).
- За 58,6% деце под старатељством дужност старатеља обавља физичко лице - сродници или хранитељи (Графикон 10). Удео стручних радника ЦСР као старатеља деце без родитељског старања је висок и у 2018. години. Стручни радници ЦСР били су старатељи за 41,4% деце обухваћене старатељском заштитом.
- У 2018. години 86,6% деце под старатељством налази се у породичном смештају или код сродника.(Графикон 11). Није било значајнијих промена у погледу врсте смештаја који користе деца под старатељством у односу на претходну годину
- На дан 31.12.2018. године било је 4.136 деце под привременом старатељском заштитом.
- Према подацима ЦСР, у току 2018. године из породица је издвојено 1.059 деце. Највише деце, односно 43,3% је узраста од шест до 14 година (Графикон 12).
- Најчешћи разлог издвајања деце из породице у 2018. години је неадекватно родитељско старање, у 54,8% случајева (Графикон 13). Други разлог издвајања деце из породице је насиље над децом, услед чега је издвојено 11,9% деце.
- Деца која се издвајају из породице, смештају се код сродника или у оквиру ресурса социјалне заштите (породични и домски смештај, прихватилиште или прихватна

станција). Највише, односно 56% деце која су у току 2018. године издвојена из породица, смештена су у породични смештај (Графикон 14).

- Услуге смештаја у систему социјалне заштите (домског и породичног) је у 2018. години користило укупно 6.179 деце, што је на нивоу претходних година (Графикон 15). Посматрано у десетогодишњем периоду, број деце на домском смештају смањено се за 50% у односу на 2009. а број деце на породичном смештају континуирано расте (пораст од 29,5% у односу на 2009.)
- Посматрано према узрасту деце (Графикон 16) у десетогодишњем периоду, нема битнијих промена у уделу најмлађе деце (млађе од 3 године) у укупном броју деце на смештају (смањење од 0,4% у односу на 2009.). Број деце узраста од три до шест година је смањен за 6,4% у односу на 2009. док број деце школског узраста (7-17 година) бележи пораст од 6,7%
- У 2018. години наставља се тренд пријема великог броја деце која користе услуге смештаја (породични и домски смештај). У 2018. години укупно је 1.035 деце нових корисника смештаја, што је последица издвајања деце из породице. Подаци указују на потребу за одговором система у погледу развијања адекватнијих решења за децу чији останак у биолошкој породици није могућ без адекватне подршке (Графикон 17), односно решења која утичу на смањење ризика за издвајање деце, као што су услуге подршке биолошкој породици. У односу на 2016. годину, број корисника примљених на породични смештај у 2018. смањено се за 11,2% док је број корисника примљених у току године на домском смештају порастао за 22,8%.
- У току 2018. године забележено је укупно 647 прекида домског и породичног смештаја, од чега је 152 деце напустило домски и 495 деце напустило породични. У 2018. години већи је пријем нових корисника -деце на смештај, него прекид смештаја.
- Најчешћи разлог престанка породичног смештаја у 2018. години је повратак деце у биолошку породицу, код 36,2% деце (Графикон 18).
- Доминантан разлог прекида домског смештаја у 2018. години је премештај у хранитељску породицу у 24,3% случајева, а потом други разлози у 15,8% случајева и у приближно истој мери повратак у биолошку породицу - 14,5%. Висока заступљеност «других разлога» указује на неадекватност евиденције у ЦСР (Графикон 19).
- У 2018. години настављен је тренд смањена броја усвојења. Усвојено је укупно 98 деце, што је за 49,5% мање у односу на 2014. годину (Графикон 20). Од укупно 98 деце, 24 деце (24,5%) је усвојено од стране страних држављана (Графикон 21).

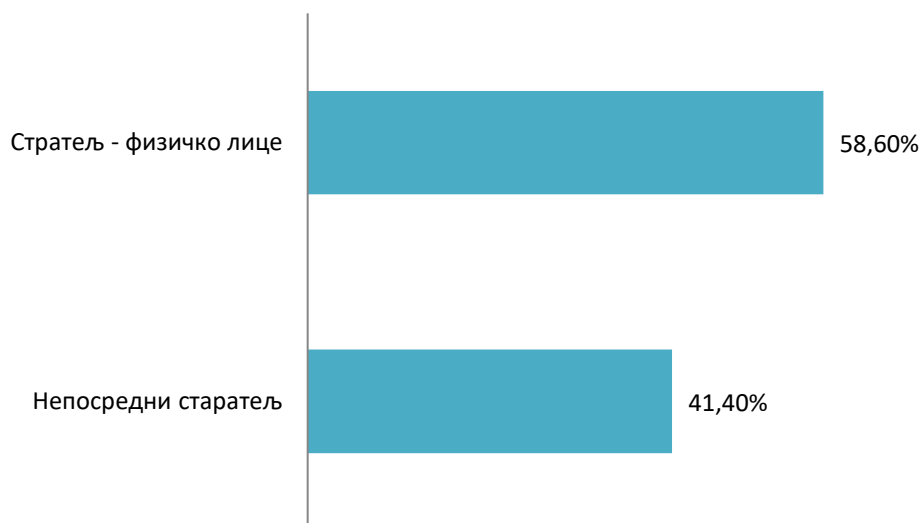
- У 2018. функционисало је 9 лиценцираних прихватиштва на територији Републике Србије у којима је било је 13 деце без родитељског старања, доминантно школског узраста (92%) и само 8% деце старости до 5 година (Графикон 22). Удео ове деце у укупном броју деце у прихватиштима износио је 6,5% у 2018. (4,8% у 2016., 8,9% у 2017.)(Графикон 23)

Графикон 9 - Број деце у односу на коју је 2018. примењена мера старатељске заштите, према разлозима примене старатељске заштите, 2018. (у %)

Извор: Извештај ЦСР, 2018.

Графикон 10 - Деца под старатељством према вршиоцу дужности старатеља, 2018. (у %)

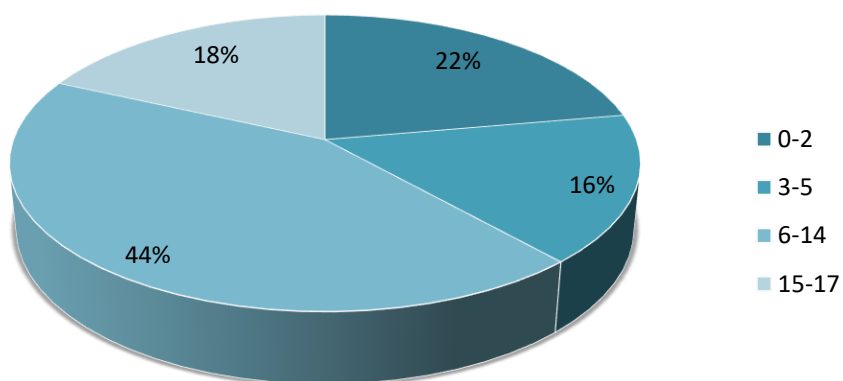
Извор: Извештај ЦСР, 2018.

Графикон 11 - Број деце под старатељством према врсти смештаја, 2018.

Извор: Извештај ЦСР 2018.

Графикон 12 – Деца издвојена из породице према старости, 2018. (у %)

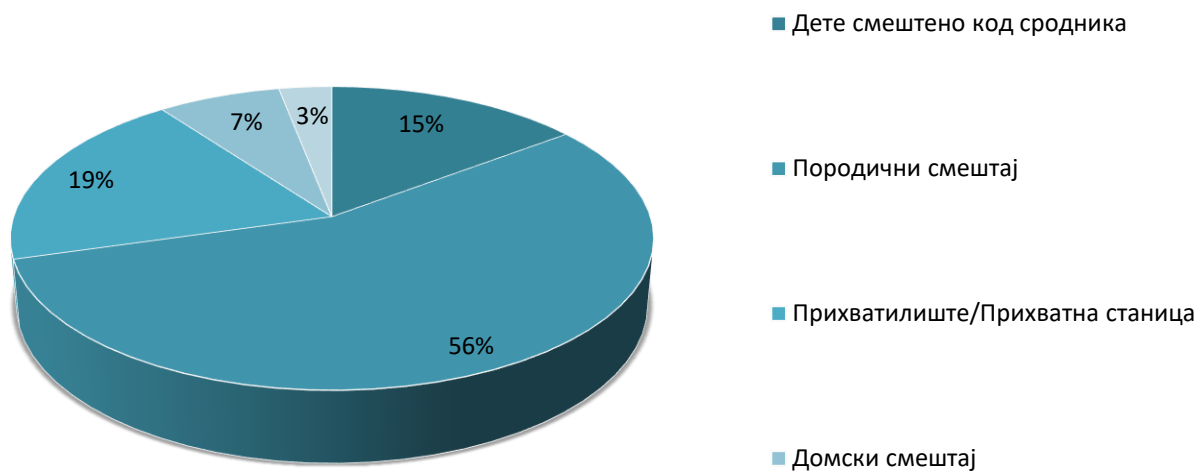
Извор: Извештај ЦСР 2018.

Графикон 13 – Деца издвојена из породице према разлозима издвајања, 2018.

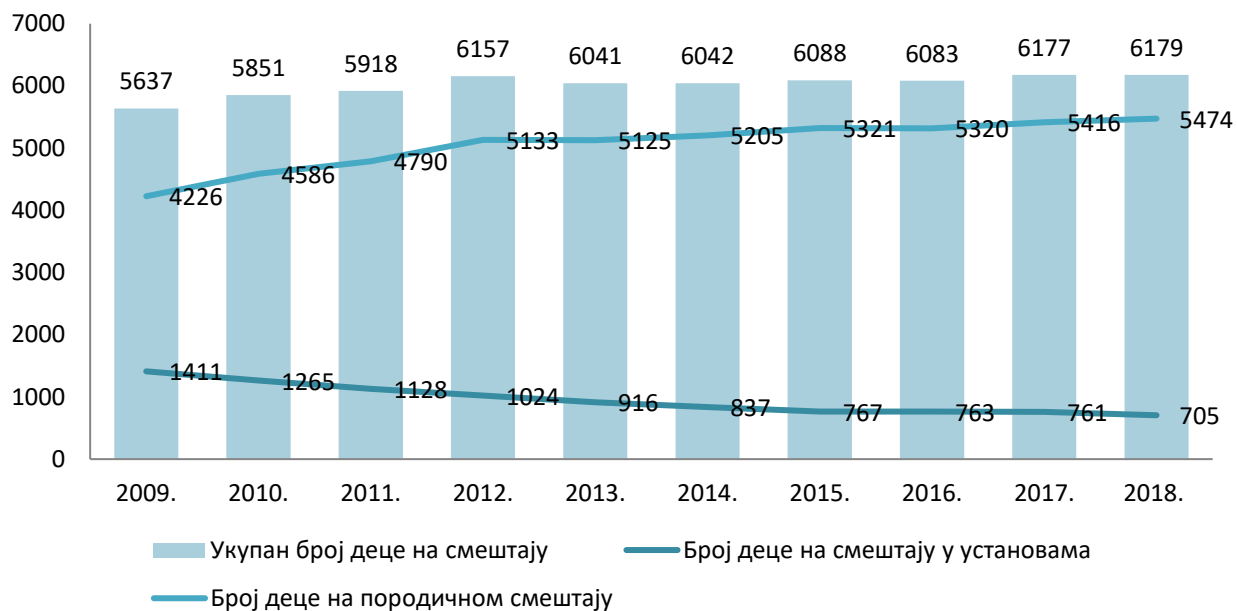
Извор: Извештај ЦСР 2018.

Графикон 14 – Деца издвојена из породице према смештају након издвајања, 2018. (у %)

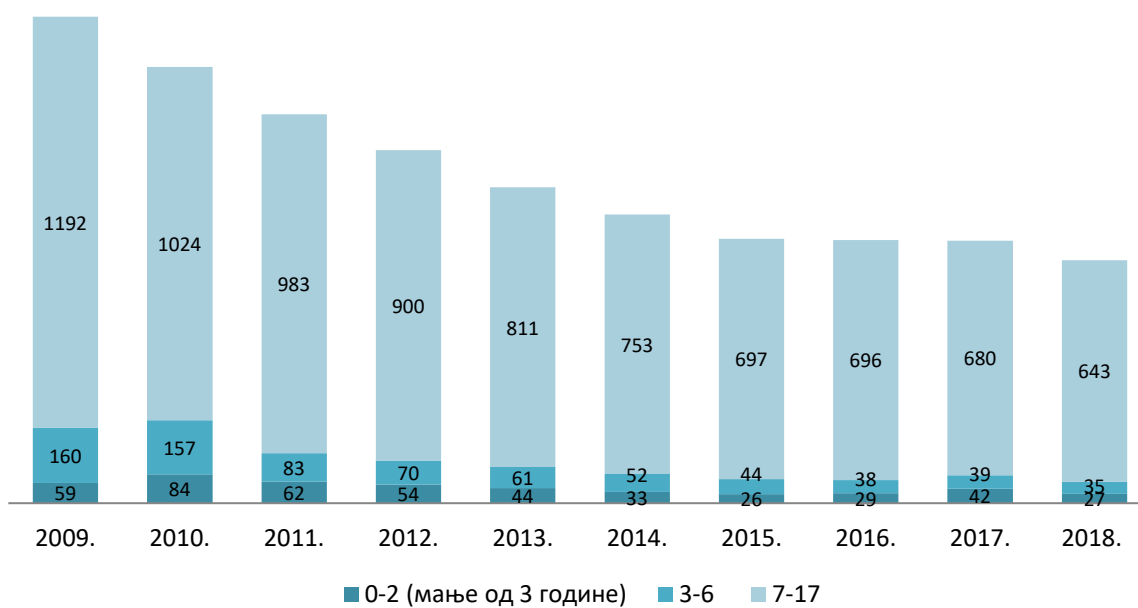
Извор: Извештај ЦСР 2018.

Графикон 15 - Деца корисници домског и породичног смештаја, 2009 – 2018.

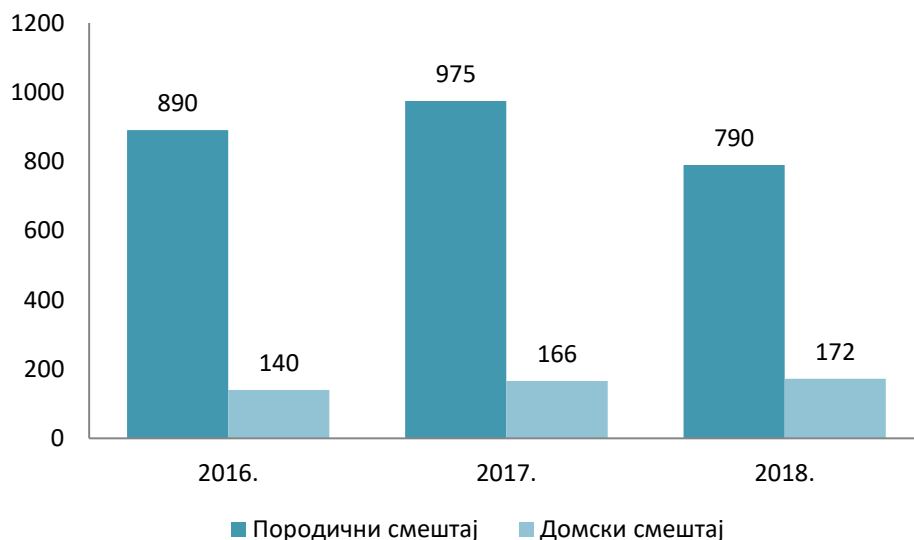
Извор: МРЗБСП, 2009-2018.

Графикон 16 – Деца на смештају у установама за домски смештај према узрасту, 2009. - 2018.

Извор: МРЗБСП, 2009-2018.

Графикон 17 – Деца која су у току године смештена на домски или породични смештај, 2016-2018.

Извор: ЦСР, 2016-2018. и Установе за смештај деце и младих, 2016-2018.

Графикон 18 – Престанак породичног смештаја деце према разлозима прекида смештаја, 2018. (у %)

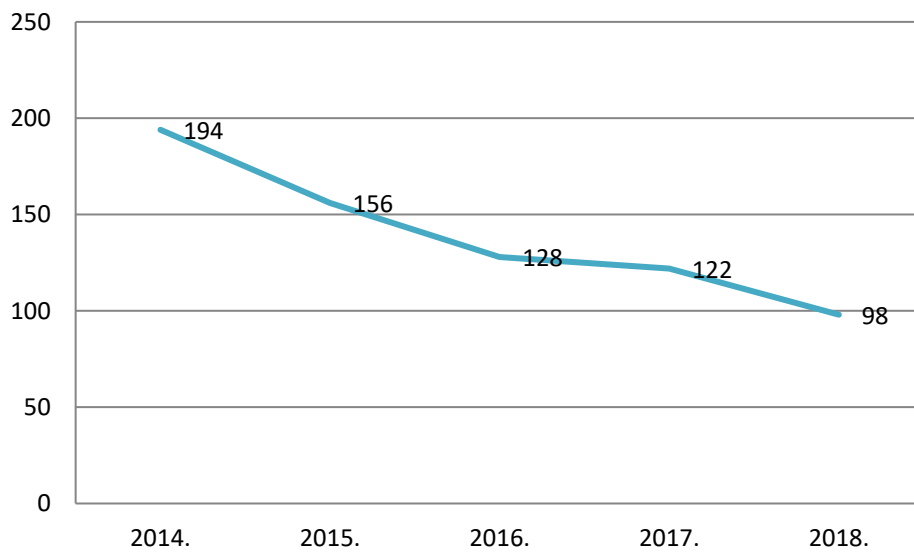
Извор: Извештај ЦСР 2018.

Графикон 19 – Број деце према разлозима престанка домског смештаја у 2018. (у %)

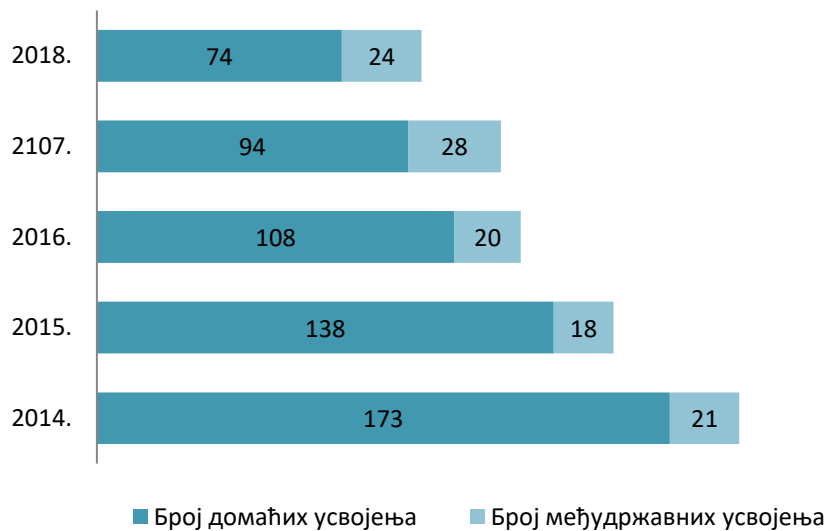
Извор: Извештај установа за смештај деце и младих, 2018.

Графикон 20 – Број усвојене деце, 2014 – 2018.

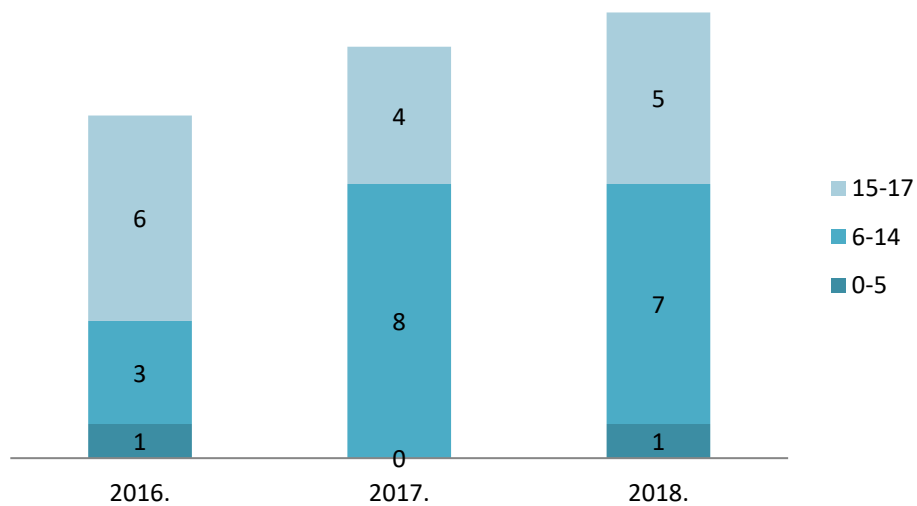
Извор: МРЗБСП, 2014-2018.

Графикон 21– Број усвојене деце према врсти усвојења, 2014 – 2018.

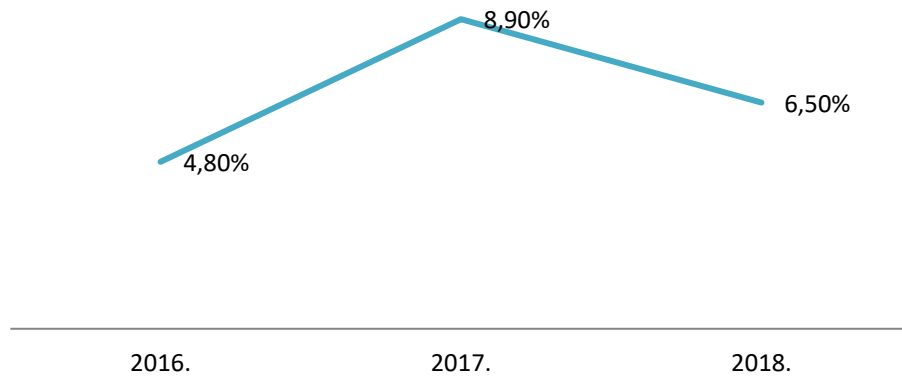
Извор: МРЗСП, 2014-2018.

Графикон 22 – Број деце без родитељског старања у прихватишћима према узрасту, 2016.-2018.

Извор: Извештај ЛПУ, 2016-2018.

Графикон 23 - Удео деце без родитељског старања у прихватиштима, 2016.-2018. (%)

Извор: Извештај ЛПУ

ДЕЦА ЖРТВЕ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Насиље у породици

Насиље у породици је понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице. Насиље у породици је дефинисано Законом о социјалној заштити, Породичним законом, а одређено је и као кривично дело и регулисано Кривичним закоником³.

Под насиљем у породици Породични закон подрзумева следеће радње:

- *наношење или покушај наношења телесне повреде;*
- *изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу;*
- *присиљавање на сексуални однос;*
- *навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14. годину живота или немоћним лицем;*
- *ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима;*
- *вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање;*

Деца жртве насиља и занемаривања

Према Закону о социјалној заштити и у складу са Општим протоколом о заштити деце од злостављања и занемаривања, деца жртве насиља и занемаривања су деца код које постоји опасност да ће постати жртве или ако јесу жртве злостављања, занемаривања, насиља и експлоатације, односно ако су им физичко, психичко или емоционално благостање и развој угрожени деловањем или пропустима родитеља, старатеља или друге особе која се о њима непосредно стара.

Насиље у породици може да се испољава у различитим облицима:

1. **Физичко насиље:** *подразумева коришћење делова тела или оружја ради претње, казне, контролисања или повређивања друге особе. Врши се на различите начине и различитим средствима, а за последицу има лаку телесну повреду или у појединим случајевима и тешку телесну повреду. Оно обухвата: батине, повреде оштрим и тупим предметима, ударање, шутирање, давлeње, бацање, наношење опекотина, гађање разним предметима, ломљење било ког дела тела, итд.*
2. **Психичко насиље:** *састоји се у озбиљној претњи да ће се напасти живот или тело члана породице. Претња треба да буде озбиљна и да изазове осећање угрожене сигурности. Психичко насиље се односи такође на застрашивање, констатно критиковање, потцењивање, различите оптужбе, емоционално уцењивање, стварање несигурности код жртве, вербално злостављање, узнемиравање, малтретирање итд.*

³ ("Сл. гласник РС", бр. 85/05, 88/05 - исправка, 107/05 - исправка, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19)

3. **Сексуално насиље:** подразумева сваку повреду полне слободе и морала, сваки вид деградације и понижавања на сексуалној основи, сваки вид присиљавања на сексуални однос и силовање. Оно представља коришћење присилних сексуалних радњи којима се доминира, манипулише, прети и повређује друга особа. Ову врсту насиља често прати и физичко и психичко насиље, а често се ти случајеви насиља врше истовремено.
4. **Економско насиље:** подразумева одузимање новца и вредних ствари, контролisanje зараде и примања, забрана члану да располаже својим и заједничким приходима, забрана члану да се запосли и оствари сопствене приходе, одузимање средстава за рад, наметање обавезе сталног подношења детаљних извештаја о трошењу новца и др.
5. **Занемаривање:** подразумева запостављање дететових базичних физичких и психолошких потреба које може изазвати озбиљна оштећења здравља и развоја. Подразумева пропусте родитеља или старатеља да обезбеде адекватну храну, смештај и одећу, пропусте у заштити детета од физичких повреда или опасности, као и необезбеђивање одговарајуће медицинске неге или лечења. Занемаривање укључује и напуштање детета

Смештај у прихватилице

Услуге смештаја у прихватилице⁴ пружају се најдуже у трајању до шест месеци:

- 1) деци, младима и одраслим жртвама насиља у породици, злостављања или занемаривања;
- 2) деци, младима и одраслим жртвама трговине људима;
- 3) деци и младима који се налазе у скитњи, без пратње и у различитим кризним ситуацијама, којима је потребан привремени смештај и процена потреба ради упућивања на коришћење других услуга;
- 4) одраслим и старим лицима у кризним ситуацијама, бескућницима и просјацима

Сврха смештаја у прихватилице је задовољавање основних потреба појединца или породице којима је потребно неодложно осигурати безбедност у кризним ситуацијама. Услуга је усмерена ка процени потреба за другим услугама и започињању процеса помоћи кориснику за успостављање стабилног породичног или независног живота, превазилажење кризне ситуације и одрживих решења у будућности.

Услуга свратиште доступна је деци, младим, одраслим и старим лицима који живе или раде на улици и добровољно затраже или пристану на услугу.

Сврха услуге свратиште је пружање привремених или повремених интервенција и задовољавање тренутних потреба корисника, као и посредовање у обезбеђивању доступности других услуга у заједници.

Услуге СОС телефона за жене са искуством насиља⁵ (национална СОС линија за жене – жртве родно заснованог насиља) је бесплатна телефонска СОС линија која покрива територију целе

⁴ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите (Службени гласник РС, бр.42/2013, 89/2018.)

⁵ а у складу са Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга СОС телефона за жене са искуством насиља, Службени гласник РС, бр.93/2015

земље и оперативна је 24 часа 365 дана у години, ради пружања помоћи, консултација и подршке у поверљивој форми и уз поштовање анонимности жена.

Жена јесте лице женског пола што укључује и девојке испод 18 година са искуством родно заснованог насиља.

Сврха социјалне услуге СОС телефона је оснаживање жена са искуством родно заснованог насиља да остваре право на живот без насиља.

Услуга становања уз подршку дуготрајно је доступна особама са физичким инвалидитетом, интелектуалним или менталним тешкоћама, са навршених 15 година.

Услуга становања уз подршку доступна је најдуже две године:

1) лицима узраста између 15 и 26 године, које по престанку смештаја у установи социјалне заштите или хранитељској породици, као и по престанку боравка у установи за васпитање деце и омладине, односно у установи за извршење кривичних санкција, не могу или не желе да се врате у биолошку или сродничку породицу, нити су у могућности да започну самосталан живот;

2) лицима узраста између 15 и 26 година, које немају могућности да и даље живе у биолошким или сродничким породицама, као алтернатива смештају у установу социјалне заштите или хранитељску породицу, односно ради оспособљавања за самосталан живот;

3) лицима леченим од зависности од алкохола или психоактивних супстанци, старијим од 18 година.

Услуга становања уз подршку доступна је жртвама трговине људима са навршених 15 година живота, најдуже годину дана.

Сврха услуге становања уз подршку за особе са физичким инвалидитетом, интелектуалним или менталним тешкоћама, јесте помоћ и подршка у стицању што већег степена самосталности који им омогућава квалитетнији независан живот у заједници.

Преглед најважнијих запажања:

- Број пријава насиља над децом евидентираних у току 2018. године износио је 7.741 (Графикон 24). У односу на 2014. годину, 2018. године број пријава насиља над децом је повећан за 68%. У односу на 2017. годину, забележен је пад пријава насиља за 6,7%.
- Према врстама насиља у 2018. години са 36% доминирају пријаве због емоционалног насиља над децом (Графикон 25). Број пријава услед емоционалног насиља над децом износи 2.789. Осим емоционалног насиља, у 2018. години у ЦСР евидентирано је: 2.412 пријава занемаривања или немарног поступања, 2.313 физичког насиља, 184 пријава сексуалног насиља и 43 пријава економског насиља.

- У периоду 2014 – 2017. године број пријава физичког насиља над децом расте, а у 2018. години је за 6,4% мањи у односу на 2017. годину (Графикон 26). Број пријава због занемаривања и експлоатације деце осцилира. У односу на 2014. годину, број пријава због сексуалног насиља је 2018. године повећан за 48,3%, а број пријава због емоционалног насиља повећан за 107,2%.
- Према полној структури деце за коју је пријављено насиље, удео девојчица и дечака је готово изједначен у свим врстама насиља, изузев код сексуалног насиља, где је доминантан удео девојчица, које чине 72,8% жртава овог вида насиља (Графикони 27 - 30).
- Међу поступцима које су у 2018. години ЦСР предузимали у циљу заштите деце у случајевима насиља у породици, 61% поступака и мера односи се на мере и интервенције из домена рада ЦСР (водитеља случаја) и то на пружање материјалне, правне или стручно саветодавне подршке и помоћи детету и родитељу у ЦСР. Упућивање детета и родитеља на услуге других одговарајућих установа је реализовано у 15,8% случајева. Дете је, заједно са ненасилним родитељем, издвајано из породице у 3% случајева, док је само дете издвајано у 5,4% случајева. Поступци пред судом су покретани у 3,4% случајева (Графикон 31).
- У структури поступака за заштиту деце жртава насиља у породици које је ЦСР покренуо по службеној дужности пред судом доминира поступак за изрицање мере заштите од насиља у породици (Графикон 32). Укупан број поступака које је ЦСР покренуо по службеној дужности пред судом је 2018. године већи за 15,69% него 2014. године, а чак 47% него 2016.
- У 2018. у четири лиценцирана прихватилишта за жртве насиља у породици⁶ евидентирано је 174 деце. Највећи удео, од 40% чине деца основно-школског узраста (6 - 14 година) (Графикон 33); 57% су девојчице (Графикон 34). Удео деце жртава насиља у укупном броју корисника прихватилишта за жртве насиља је непромењен од 2016. године, односно деца чине половину од укупног броја корисника (Графикон 36).
- У 2018. услуге свратишта у две београдске општине⁷ пружао је Центар за интеграцију младих из Београда. Услугу је користило укупно 265 деце⁸, доминантно основно-школског узраста (6 - 14 година) – 87,5%) (Графикон 35).

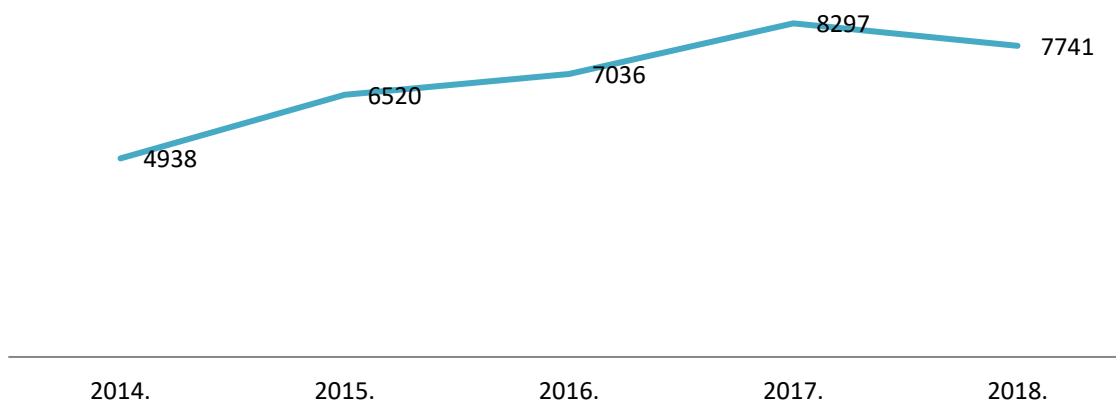
⁶ Панчево, Београд, Лесковац и Крагујевац

⁷ Нови Београд и Звездара

⁸ Удео деце је 100% обзиром да је Центар за интеграцију младих лиценцирани пружалац услуге свратишта за децу узраста 5-15 година

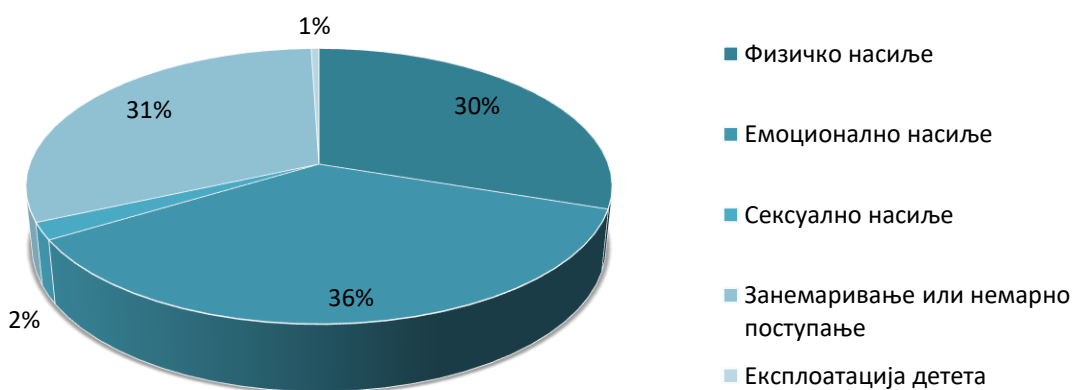
- У 2018. је 71 девојчица користила услугу СОС телефона у пет лиценцираних пружалаца услуге СОС телефон за жене са искуством насиља⁹. Удео девојчица у укупном броју корисница СОС телефона у 2018. години износи 9,8%.
- Од укупно седам лиценцираних пружалаца услуге становање уз подршку у 2018. години услугу је пружало Удружење против трговине људима АТИНА за четири девојчице узраста 15-17 година које су биле жртве трговине људима.

Графикон 24 - Број пријава насиља над децом на евиденцији ЦСР, 2014 – 2018.

Извор: Извештаји ЦСР, 2014 - 2018.

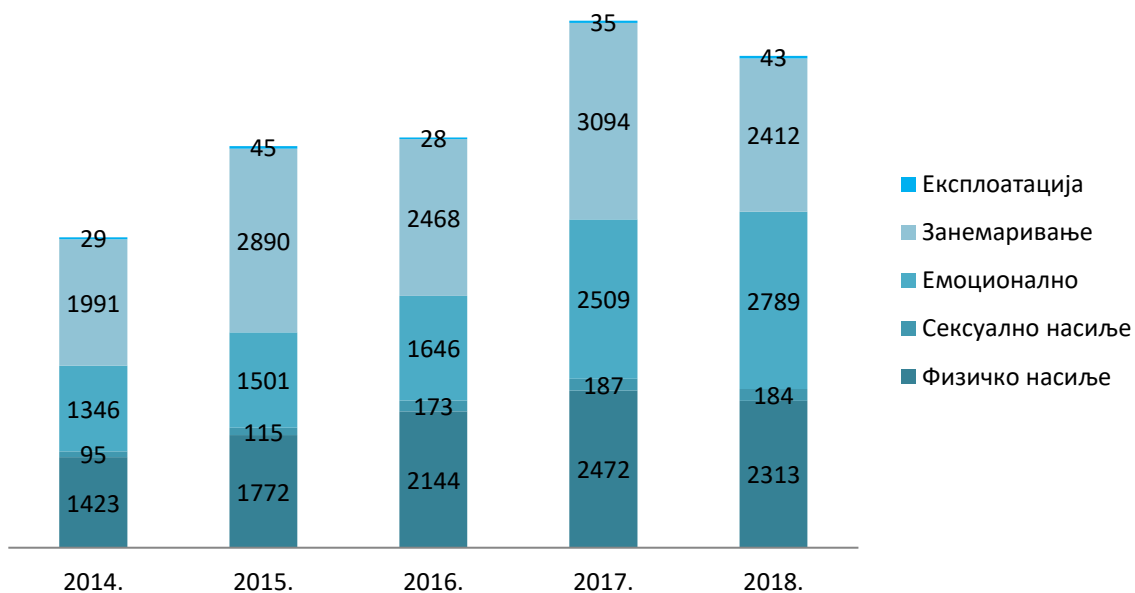
Графикон 25 – Број пријава насиља над децом на евиденцији ЦСР према доминантној врсти насиља, у 2018. (у %)

Извор: Извештаји ЦСР, 2018.

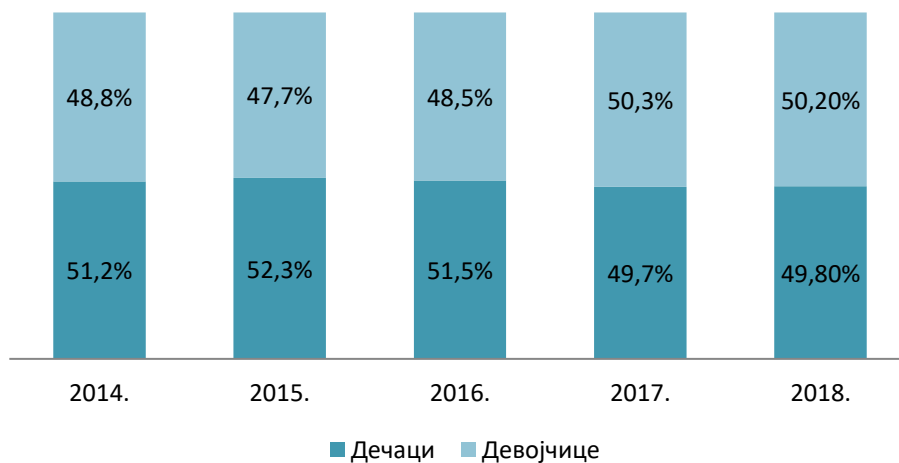
⁹ Кикинда, Ниш, Ужице, Аутономни женски центар из Београда и АСТРА из Београда

Графикон 26 – Структура пријава насиља над децом према врстама насиља на евиденцији ЦСР, 2014 - 2018.

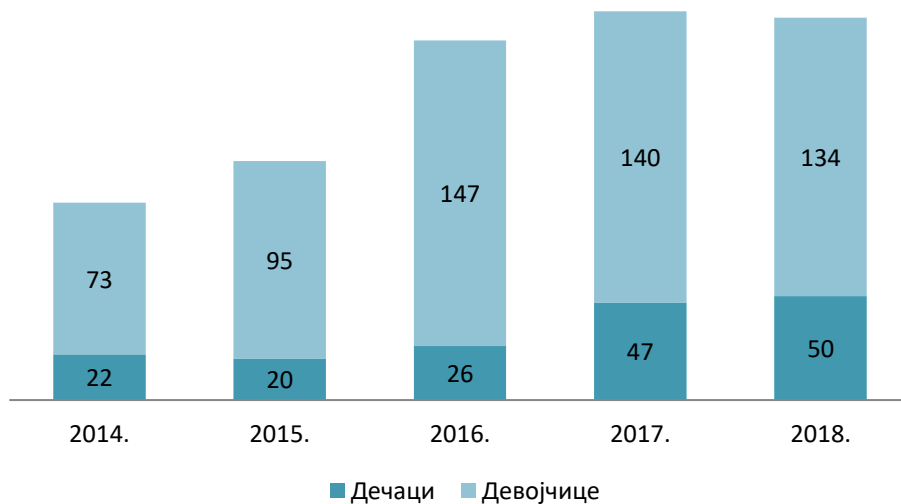
Извор: Извештаји ЦСР, 2014 - 2018.

Графикон 27 – Пријаве физичког насиља над децом према полу, 2014 – 2018. (у %)

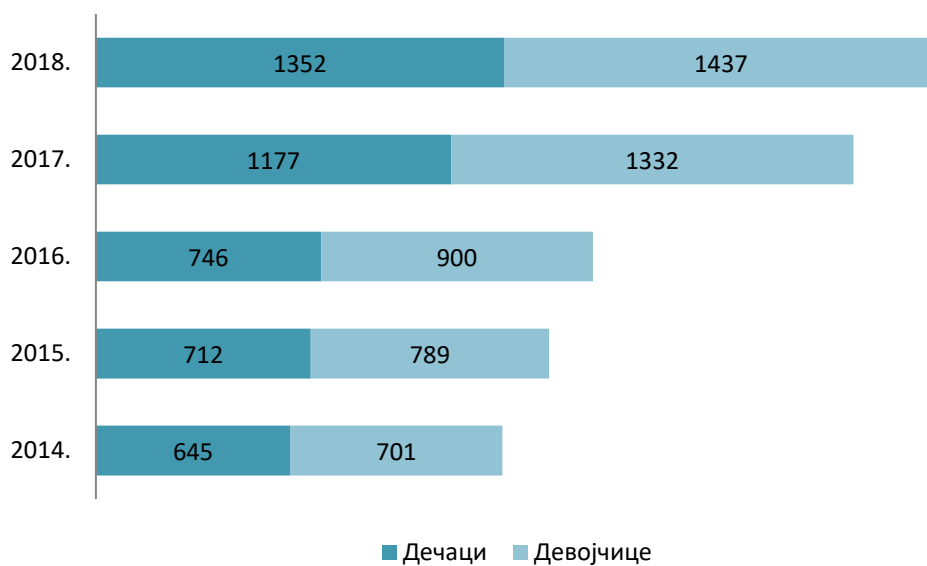
Извор: Извештаји ЦСР, 2014 – 2018.

Графикон 28 - Пријаве сексуалног насиља над децом према полу, 2014 – 2018.

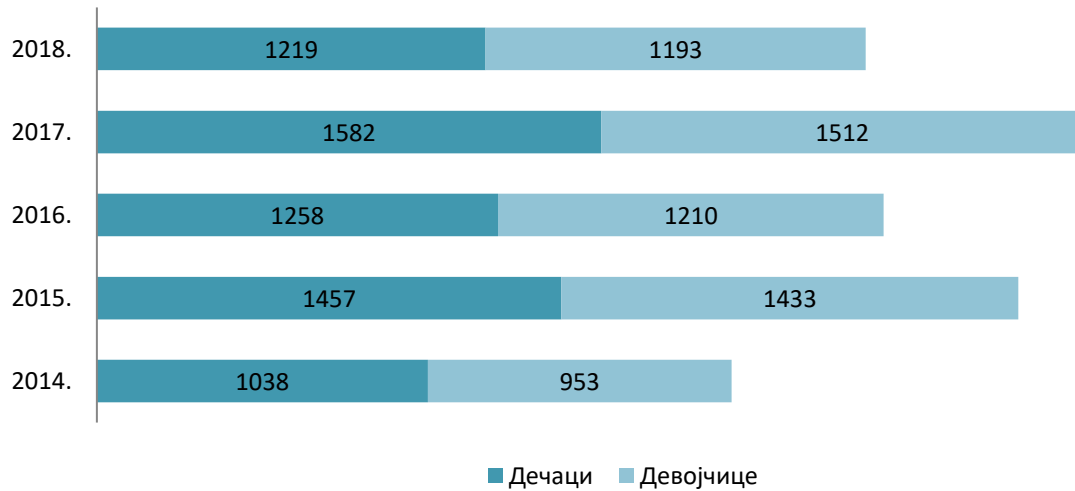
Извор: Извештаји ЦСР, 2014 – 2018.

Графикон 29 - Пријаве емоционалног насиља над децом према полу деце, 2014– 2018.

Извор: Извештаји ЦСР, 2014 – 2018.

Графикон 30 – Пријаве занемаривања деце према полу деце, 2014 – 2018.

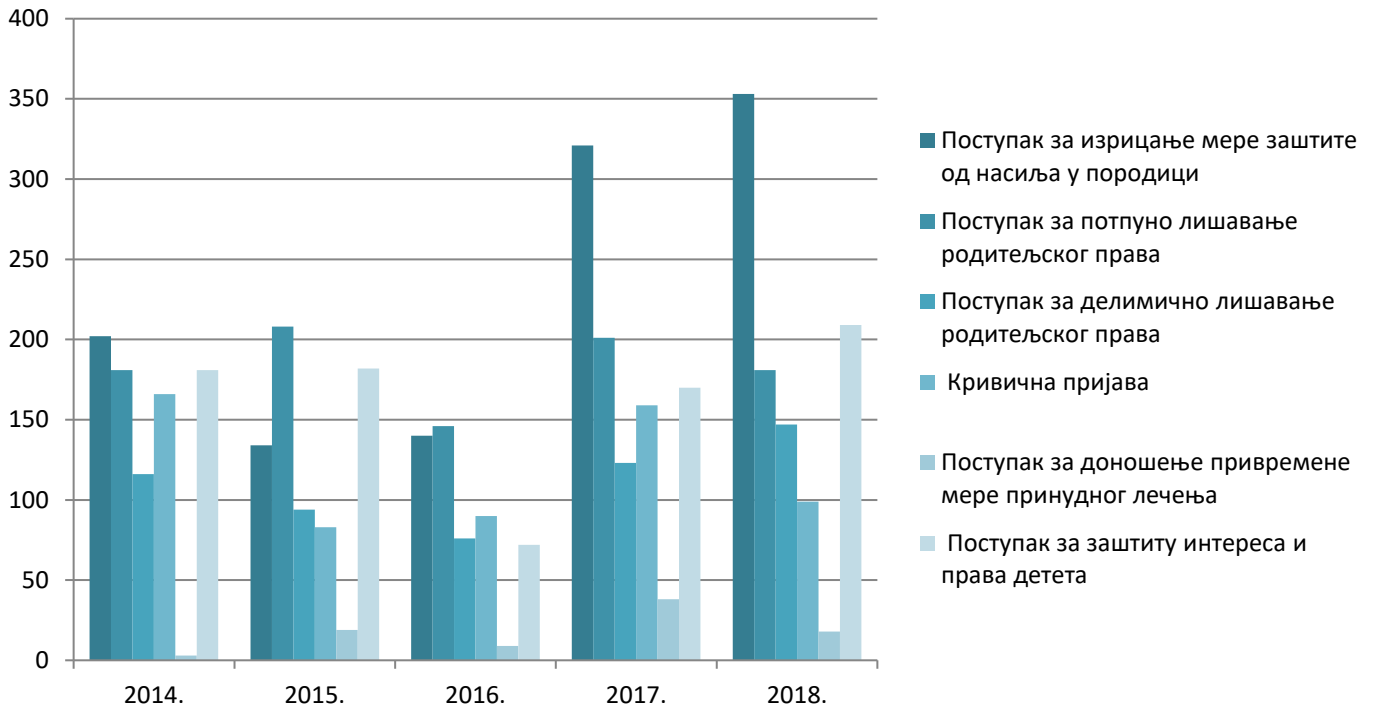
Извор: Извештаји ЦСР, 2014 – 2018.

Графикон 31 - Поступци које је ЦСР предузео за заштиту деце жртава насиља, 2016 - 2018.

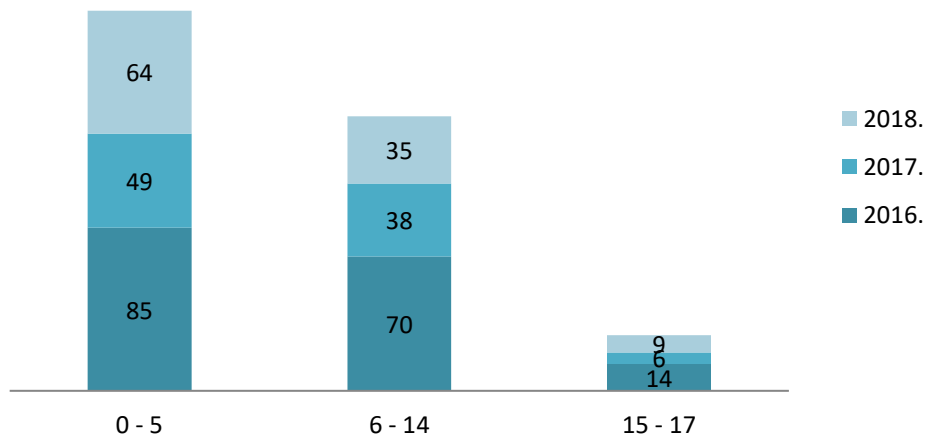
Извор: Извештаји ЦСР, 2016– 2018.

Графикон 32 - Поступци које је ЦСР покренуо пред судом за заштиту деце жртава насиља, 2014 – 2018.

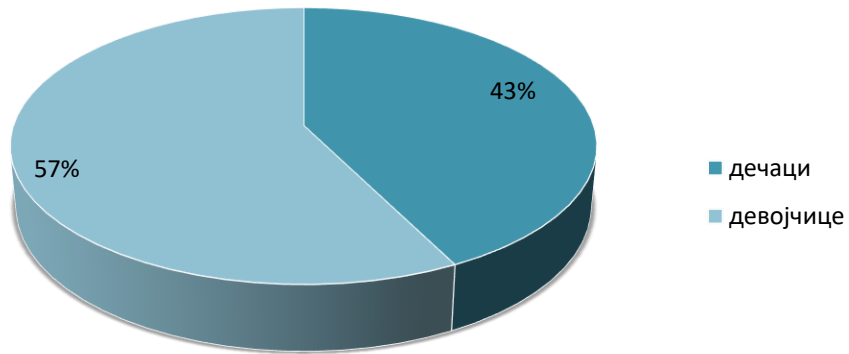
Извор: Извештаји ЦСР, 2014 – 2018.

Графикон 33 – Број деце у прихватилиштима за жртве насиља у породици према узрасту, 2016 - 2018.

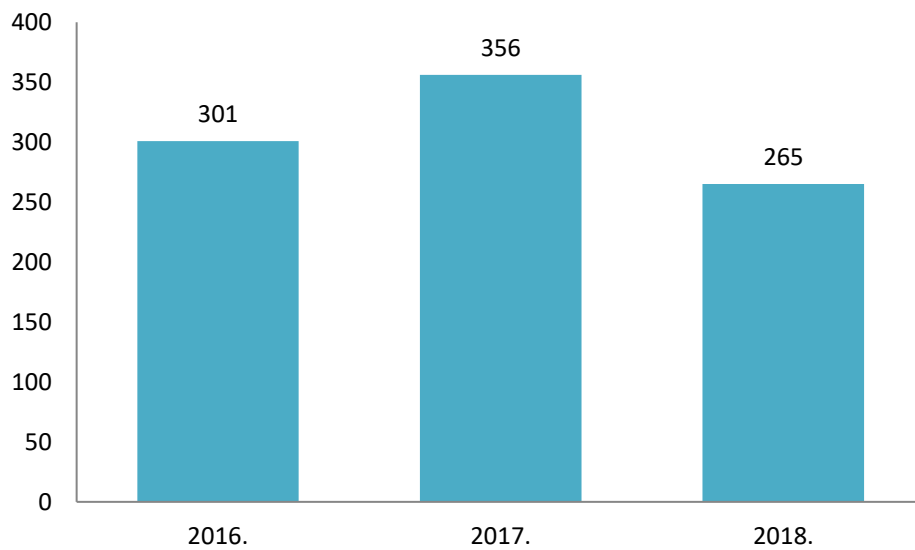
Извор: Извештаји ЛПУ, 2016 – 2018.

Графикон 34- Полна структура деце у прихватишћима за жртве насиља у 2018. (у %)

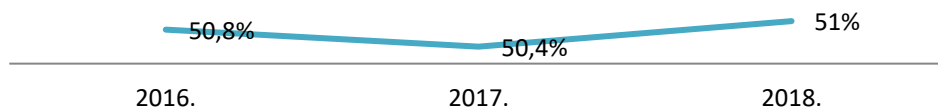
Извор: Извештаји ЛПУ, 2018.

Графикон 35 – Број деце улице у свратишћима, 2016 - 2018.

Извор: Извештаји ЛПУ, 2016 – 2018.

Графикон 36 – Удео деце у укупном броју корисника прихватишта за жртве насиља, 2016 - 2018. (у %)

Извор: Извештаји ЛПУ, 2016 – 2018.

ДЕЦА СА ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ

У пословима заштите малолетника ЦСР користе се формулације: «малолетници са проблемима у понашању» и «малолетници у сукобу са законом». Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица под термином „деца“ подразумева само узраст од 0-14 година, док се у социјалној заштити термин „деца“ односи на узраст од 0-18 година. Како би се обезбедило разумевање термина из домена кривично-правне заштите, у овом делу извештаја, користе се два термина: „деца“ се односе само на узраст до 14 година, а термин „малолетници“ обухвата узраст од рођења до 18 година.

За потребе годишњег извештавања, односно ефикаснијег прикупљања података и поузданијих података, дефинисане су следеће две категорије:

1. Малолетници са проблемима у понашању:

- малолетници са проблемима у понашању у школи, са родитељима, старатељима и заједницом, и малолетници који својим понашањем угрожавају себе и околину
- малолетници који се суочавају са тешкоћама због злоупотребе алкохола, дроге или других опојних средстава
- малолетници који немају кривична дела и нису починиоци прекршаја

2. Малолетници у сукобу са законом (Кривични и Прекршајни закон):

- малолетници који су у контакту са кривичноправним системом због сумње, оптужбе, или осуде да су починила кривично дело.

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица дефинише: «лицу које у време извршења противправног дела, у закону предвиђеног као кривично дело, није навршило четрнаест година, не могу се изрећи кривичне санкције ни применити друге мере које предвиђа овај закон». Закон даље одређује као кривично одговорну децу узраста од 14 до 18 година живота. Према њима, као и млађим пунолетним лицима, од 18 до 21 године, могу се изрећи васпитне мере од стране суда, а ангажовање центра за социјални рад, као органа старатељства, је обавезно.

Врсте кривичних санкција¹⁰

Малолетницима за учињена кривична дела могу се изрећи **васпитне мере, казна малолетничког затвора и мере безбедности** предвиђене чланом 79. Кривичног законика.

Млађим малолетницима могу се изрећи само васпитне мере. Старијим малолетницима могу се изрећи васпитне мере, а изузетно може се изрећи казна малолетничког затвора. Под условима предвиђеним овим законом малолетницима се могу изрећи мере безбедности.

Васпитне мере које суд може изрећи су:

¹⁰ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица, "Службени гласник РС", број 85 од 6. октобра 2005.

- *Мере упозорења и усмеравања: судски укор и посебне обавезе,*
- *Мере појачаног надзора: појачан надзор од стране родитеља, усвојитеља или старатеља, појачан надзор у другој породици, појачан надзор од стране органа старатељства, појачан надзор уз дневни боравак у одговарајућој установи за васпитавање и образовање малолетника,*
- *Заводске мере: упућивање у васпитну установу, упућивање у васпитно - поправни дом, упућивање у посебну установу за лечење и оспособљавање.*

Малолетници која учествују у извршењу кривичних дела

Законом о малолетним починиоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, прописано је да се према лицу које у време извршења кривичног дела није навршило 14 година не могу изрећи кривичне санкције ни применити друге мере предвиђене законом.

У односу на малолетне учиниоце кривичних дела суд може применити васпитне налоге и предузети кривичне санкције.

Васпитни налог је посебна мера предвиђена Законом о малолетницима која нема карактер кривичне санкције, чија је сврха непокретање кривичног поступка према малолетном учиниоцу кривичног дела или обустава поступка, са циљем да се васпитним налогом утиче на правилан развој малолетника и јачање његове личне одговорности и превенира даље чињење кривичних дела. Васпитни налози су:

- *Поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле, у целини или делимично, штетне последице дела,*
- *Редовно похађање школе или редовно одлажење на посао,*
- *Укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја,*
- *Подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога,*
- *Укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту.*

Центар за социјални рад, у улози органа старатељства, учествује у свим поступцима према малолетним учиниоцима кривичних дела, као и према млађим пунолетним лицима (до 21 годину), као и у реализацији васпитних налога и васпитних мера.

Услуге дневног боравка доступне су:

1) *деци и младима са телесним инвалидитетом, односно интелектуалним тешкоћама, који имају потребу за дневном негом и надзором, и подршком у одржању и развијању потенцијала, на начин који не омета њихово школовање;*

2) *одраслима са телесним инвалидитетом, односно интелектуалним тешкоћама, који имају потребу за дневном негом и надзором, и подршком у одржању и развијању потенцијала;*

3) *деци и младима који су у сукобу са законом, родитељима, школом или заједницом, на начин који не омета њихово школовање или одлазак на посао;*

4) одраслим и старим лицима којима је потребна дневна нега и надзор.

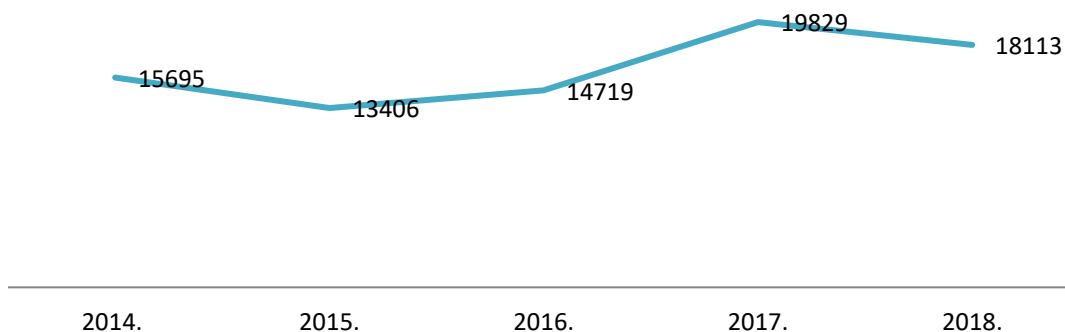
Сврха услуге дневног боравака састоји се у унапређењу квалитета живота корисника у властитој социјалној средини кроз одржање и развијање социјалних, психолошких и физичких функција и вештина, како би се у што већој мери оспособили за самосталан живот.

Преглед најважнијих запажања:

- Према подацима ЦСР, током 2018. године евидентирано је укупно 18.113 малолетника са проблемима у понашању и малолетника у сукобу са законом (Графикон 37). Од укупног броја, 14.992 је малолетника старијих од 14 година који су кривично одговорни и 3.121 деце до 14 година која нису кривично одговорна.
- Од укупног броја малолетника ове корисничке групе у 2018. години на евиденцији ЦСР је укупно 7.338 малолетника са проблемима у понашању и 10.775 малолетника у сукобу са законом, односно малолетника за које су поднете кривичне и прекршајне пријаве (Графикон 38).
- У 2018. години је укупно 1.019 деце млађе од 14 година починило кривично дело или прекршај (Графикон 39).
- У 2018. години укупно је изречено 744 васпитна налога. У периоду 2014 - 2016. присутан је растући тренд у броју васпитних налога, повећање од 51,5% у односу на 2014., док се у 2018. бележи пад у односу на 2016. за 27,9% (Графикон 40).
- Број изречених васпитних мера према малолетницима у 2018. години износио је 2.259. У структури васпитних мера доминирају мере појачаног надзора са 61% (Графикон 41).
- Укупан број малолетника са изреченом васпитном мером посебне обавезе у 2018. години износи 729 (Графикон 42). Као и у претходној години, најзаступљеније су мере посебне обавезе које се односе на хуманитарни рад и редовно похађање школе (Графикон 43).
- У 2018. години изречено је 1.389 васпитних мера појачаног надзора (Графикон 44). Учешће мера појачаног надзора од стране органа старатељства у односу на укупан број мера појачаног надзора је 61% (Графикон 45). Број примењених мера појачаног надзора у односу на 2014. годину је смањен за 33,6%.
- Број заводских васпитних мера је у периоду од претходних пет година смањен за 30,3% (Графикон 46). У односу на све изречене васпитне мере, удео заводских васпитних мера је у 2018. години износио 5%.

- На дан 31.12.2018. године у установама за васпитање деце и младих на смештају је 16 малолетника са изреченом васпитном мером упућивања у васпитну установу¹¹. У полној структури корисника доминирају дечаци са 87,5%.
- Међу изреченим заводским васпитним мерама, континуирано је најзаступљеније упућивање у васпитно поправни дом Крушевац (једина васпитно поправна установа на територији РС), које чини 76,5% свих изречених заводских мера.
- У 2018. години изречено је 11 кривичних санкција малолетничког затвора према старијим малолетним лицима, узраста од 16 до 17 година (Графикон 47).
- У 2018. години изречено је 26 мера безбедности према старијим малолетницима (Графикон 48).
- У 2018. години 204 деце са проблемима у понашању је користило услуге дневног боравка за децу и младе са проблемима у понашању¹², од чега је нешто више од трећине (36%) деце основношколског узраста а остало су деца узраста 15-17 година - 64% (Графикон 49). У полној структури преовладавају дечаци - 66% (Графикон 50). Удео деце у популацији корисника дневних боравака за децу и младе са проблемима у понашању износио је 63,7%¹³ (Графикони 51)

Графикон 37 - Малолетници са проблемима у понашању и у сукобу са законом на евиденцији ЦСР, 2014 – 2018.

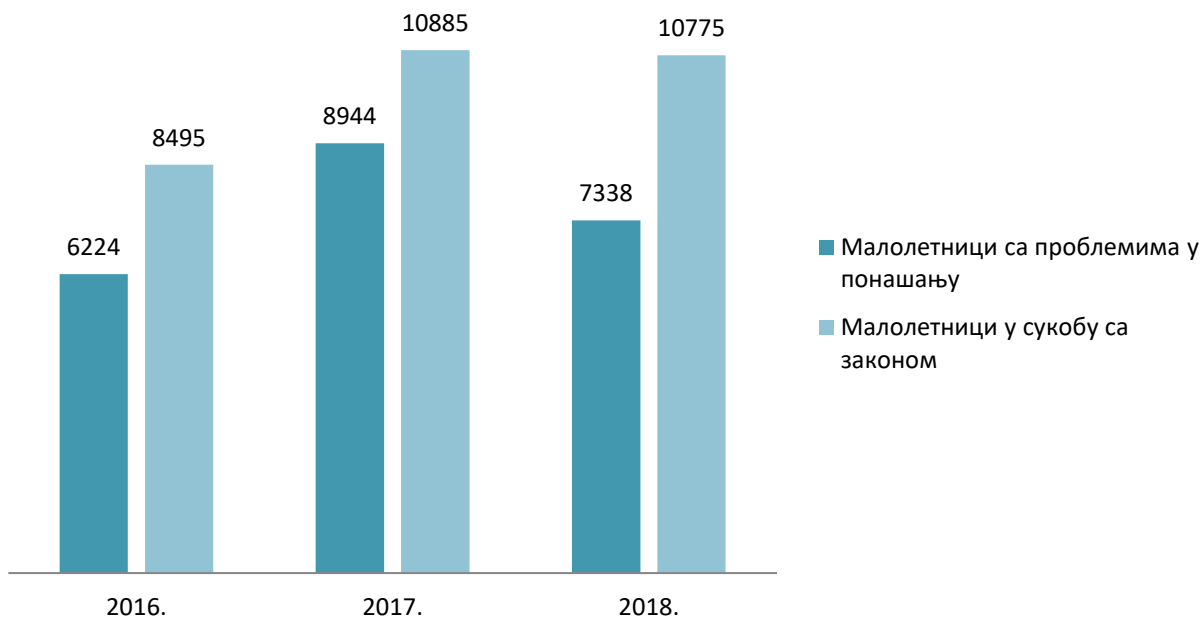
Извор: Извештаји ЦСР, 2014.-2018.

¹¹ Детаљније информације о корисницима и раду Установа за васпитање деце и омладине за 2018. годину видети у извештају РЗСЗ доступном на сајту www.zavodsz.gov.rs

¹² У 2018. години услуге дневног боравка за децу са проблемима у понашању пружала су два лиценцирана пружаоца услуга, у Крагујевцу и Бору.

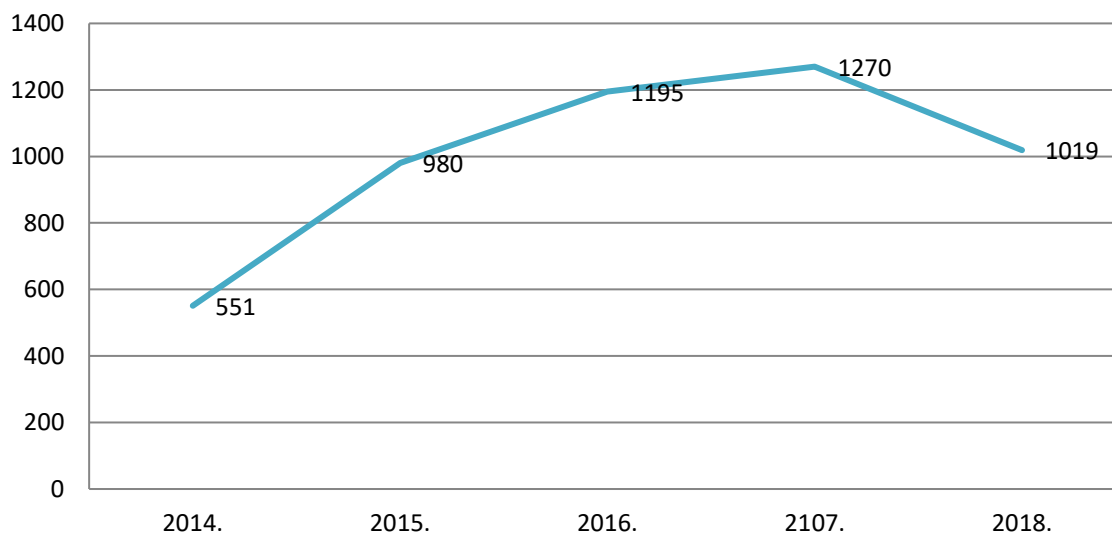
¹³ Иако је овај удео нижи него у 2016. и 2017. , и даље је одраз чињенице да су малолетници већински корисници ове услуге

Графикон 38 – Малолетници са проблемима у понашању и у сукобу са законом на евиденцији ЦСР, 2016 - 2018

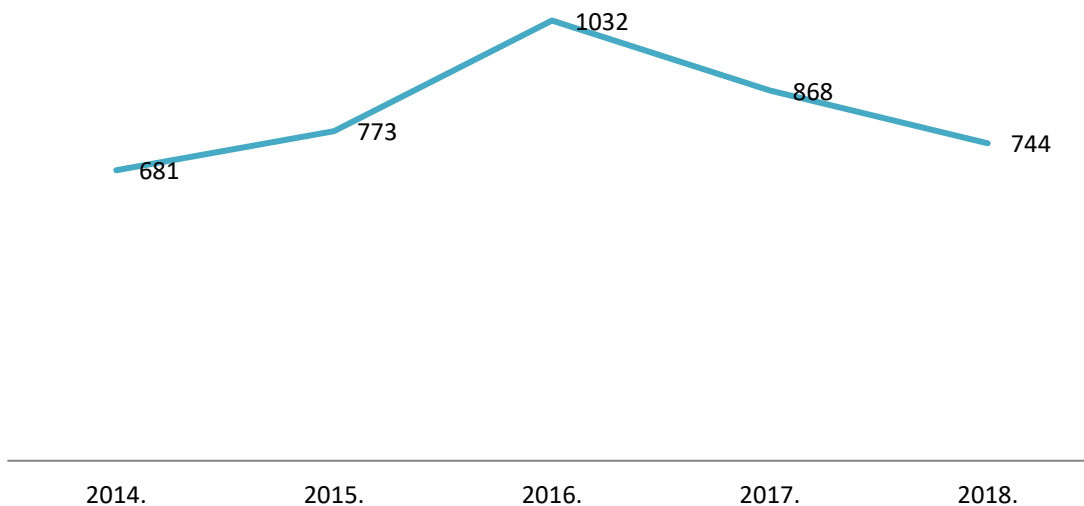
Извор: Извештаји ЦСР, 2016.-2018.

Графикон 39 - Број деце млађе од 14 година која су починиоци кривичних дела, 2014 – 2018.

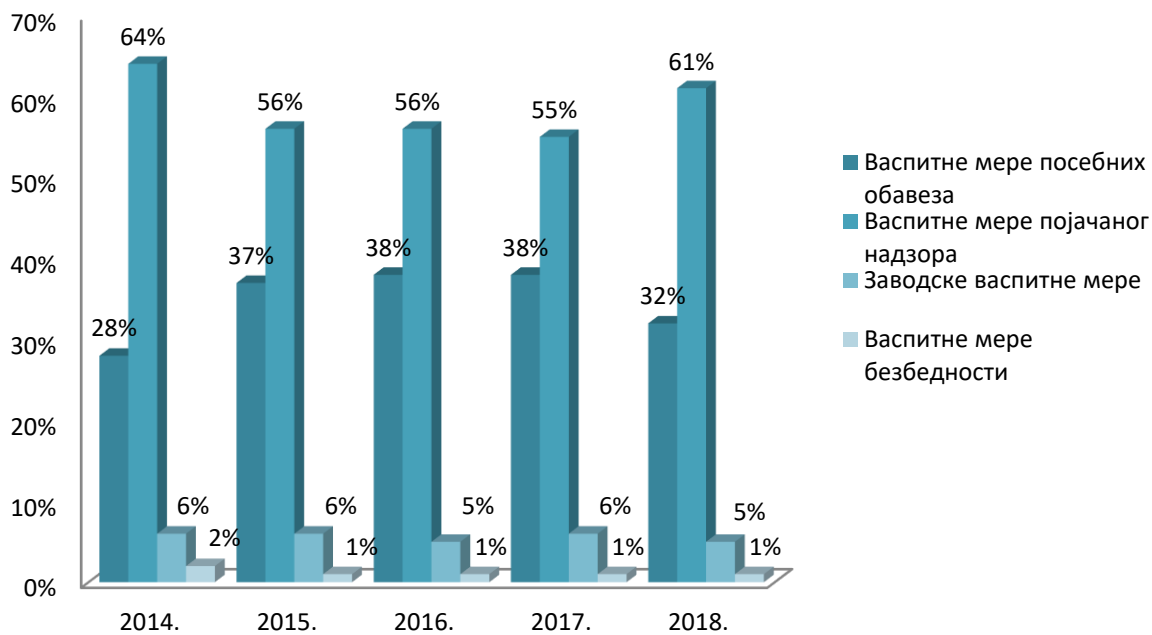
Извор: Извештаји ЦСР, 2014.-2018.

Графикон 40 - Број изречених васпитних налога према евиденцији ЦСР, 2014 – 2018.

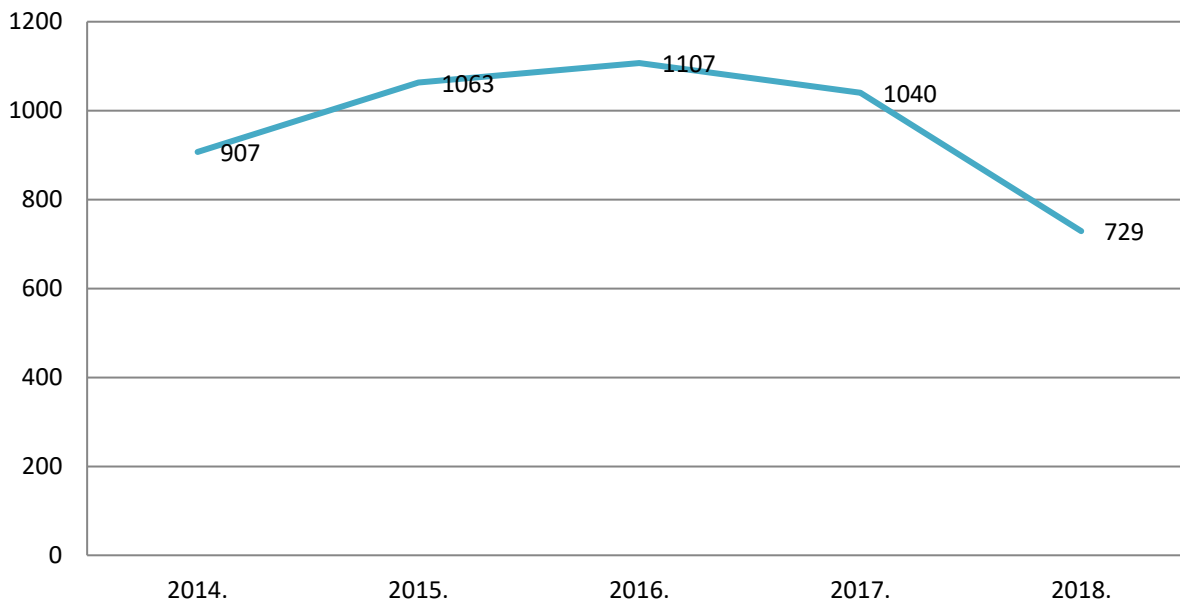
Извор: Извештаји ЦСР, 2014.-2018.

Графикон 41 - Структура изречених васпитних мера према малолетницима, 2014 - 2018. (у %)

Извор: Извештаји ЦСР, 2014.-2018.

Графикон 42 - Број малолетника са изреченом мером посебне обавезе од стране суда према евиденцији ЦСР, 2014 – 2018.

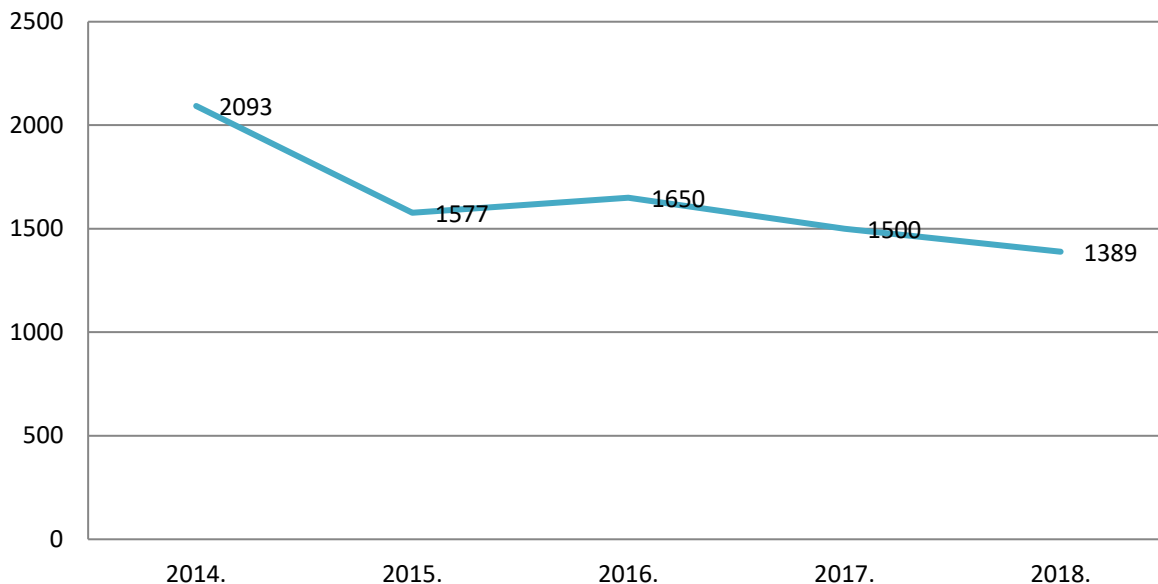
Извор: Извештаји ЦСР, 2014.-2018.

Графикон 43 – Структура мера посебне обавезе на евиденцији ЦСР према врстама врстама посебне обавезе, 2018.

Извор: Извештаји ЦСР 2018.

Графикон 44 – Број изречених васпитних мера појачаног надзора према евиденцији ЦСР, 2014 - 2018.

Извор: Извештаји ЦСР, 2014.-2018.

Графикон 45 – Изречене васпитне мере појачаног надзора према евиденцији ЦСР према врстама појачаног надзора, 2014 – 2018.

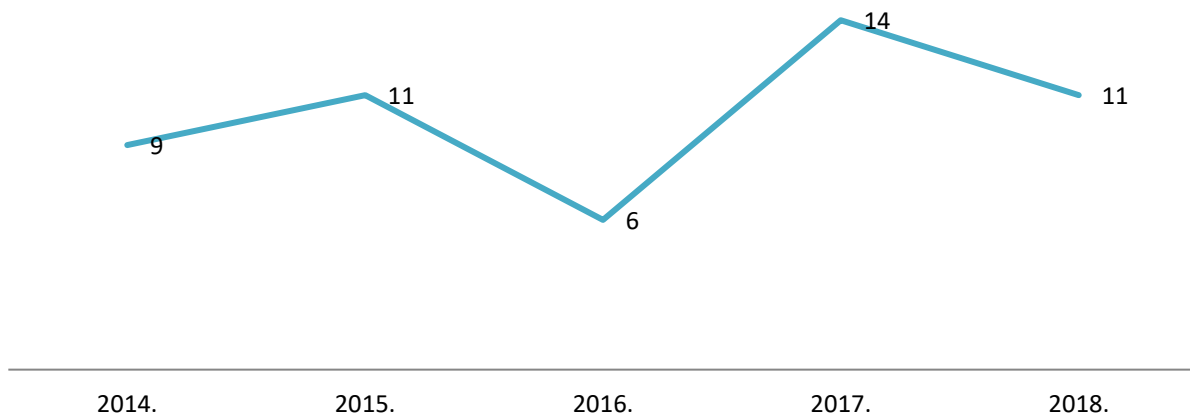
Извор: Извештаји ЦСР, 2014.-2018.

Графикон 46 - Број изречених заводских васпитних мера према евиденцији ЦСР, 2014 – 2018.

Извор: Извештаји ЦСР, 2014.-2018.

Графикон 47 – Број малолетника упућених у малолетнички затвор према евиденцији ЦСР, 2014 – 2018.

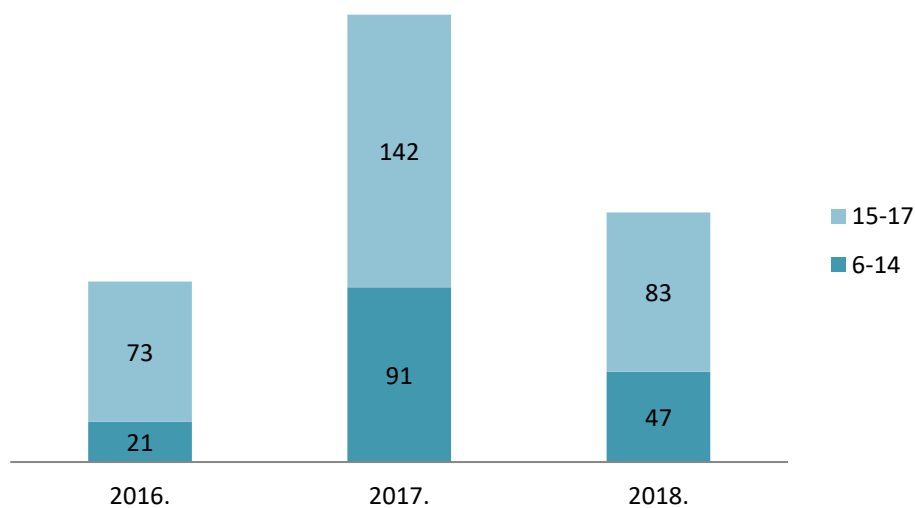
Извор: Извештаји ЦСР, 2014.-2018.

Графикон 48 – Број малолетника са изреченом мером безбедности на евиденцији ЦСР у 2018.

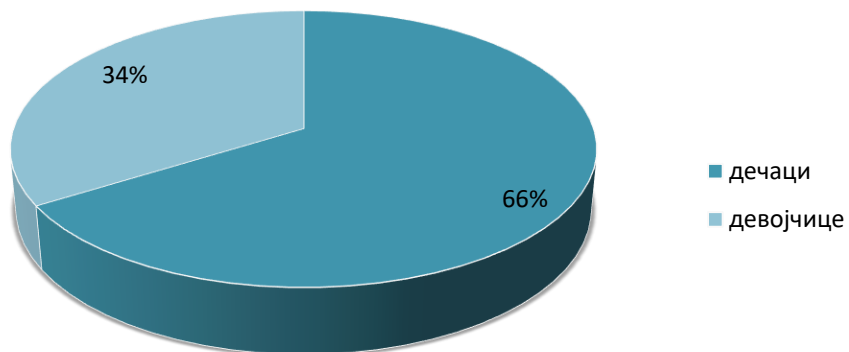
Извор: Извештаји ЦСР 2018.

Графикон 49 – Број деце са проблемима у понашању корисника услуге дневног боравка према узрасту, 2016.-2018.

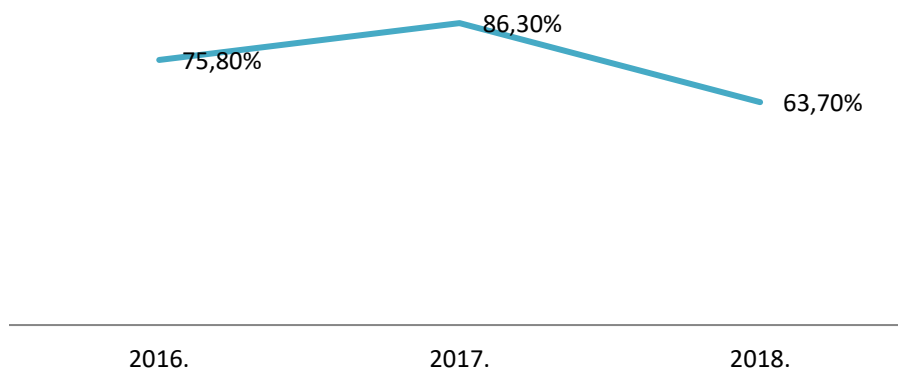
Извор: Извештаји ЛПУ, 2016.-2018.

Графикон 50 - Полна структура деце корисника дневног боравка за децу и младе са проблемима у понашању, 2018. (у%)

Извор: Извештаји ЛПУ, 2018

Графикон 51 - Удео деце у укупном броју корисника дневних боравака за децу и младе са проблемима у понашању, 2016.-2018.

Извор: Извештаји ЛПУ, 2016. -2018.

ДЕЦА ИЗ ПОРОДИЦА У КРИЗИ

Деца чији се родитељи споре око вршења родитељског права

Закон о социјалној заштити препознаје групу деце чији се родитељи споре око вршења родитељског права, односно деце чији су:

- 1) родитељи у поступку развода брака, односно у спору око вршења родитељског права*
- 2) родитељи након развода брака споре око регулисања личних односа детета са родитељем са којим не живи,*
- 3) родитељи споре око издржавања.*

Лишавање родитељског права

Према Породичном закону родитељ може бити потпуно или делимично лишен родитељског права. До потпуног лишења родитељског права долази када родитељ злоупотребљава права или грубо занемарује дужности из садржине родитељског права. До делимичног лишења родитељског права долази уколико родитељ несавесно врши права или дужности из садржине родитељског права.

Надзор над вршењем родитељског права

***Превентивни надзор** над вршењем родитељског права обавља орган сатартелства када доноси одлуке којима омогућава родитељима да врше родитељско право у циљу заштите интереса детета.*

***Корективни надзор** над вршењем родитељског права обавља орган старатељства када је интерес детета у билошкој породици угрожен, а процењује се да постоји капацитет породице да се постигне позитивна промена и унапреде родитељске компетенције, односно да се одговори на потребе детета на примеренији начин.*

Мере корективног надзора су:

- *Упозорење родитељима на недостатке у вршењу родитељских права*
- *Упућивање родитеља на разговор у породично саветовалиште или у установу специјализовану за посредовање у породичним односима*
- *Захтев родитељима да положи рачун о управљању имовином детета.*

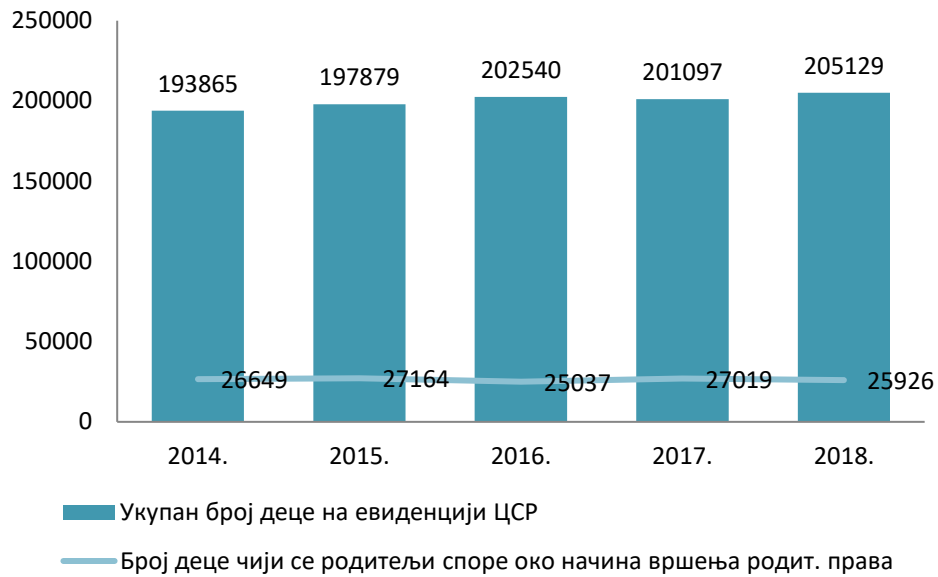
***Саветодавно - терапијске и социо - едукативне услуге** пружају се као вид помоћи појединцима и породицама који су у кризи ради унапређивања породичних односа, превазилажења кризних ситуација и стицања вештина за самосталан и продуктиван живот у друштву.*

***Саветодавно усмеравање** је активност стручног радника у ЦСР која се у оквиру редовног рада са корисником спроводи без упућивања на посебну услугу.*

Преглед најважнијих запажања:

- Од укупног броја деце на евиденцији ЦСР удео деце из породица у којима се родитељи споре око вршења родитељског права у 2018. години износи 12,6% (Графикон 52). Укупно 89,3% деце је из спорова родитеља који се у ЦСР окончавају проценом, а само 10,7% је деце из породица у којима је дошло до нагодбе: споразум о вршењу родитељског права или мирeње родитеља (Графикон 53).
- У односу на врсту поступака за заштиту права детета и даље доминира број поступака (мерено бројем налаза које ЦСР доставља суду) који се тичу вршења родитељског права са 67,4%, док је значајно мањи број поступака којим се регулишу лични односи детета и родитеља и осталих поступака (Графикон 54).
- У 2018. години ЦСР је покренуо 528 поступка за лишење родитељског права (Графикон 55). У периоду од пет година, бележи се пораст броја поступака за лишење родитељског права у 2018. за 51,7% у односу на 2017. годину.
- У 2018. години је донето 601 решења о мерама корективног надзора и 925 решења о мерама превентивног надзора у односу на родитеље. Настављен је тренд смањења примене превентивног надзора у 2018. години (Графикон 56). У односу на укупан број мера корективног надзора „мера упозорења родитељима о недостацима у вршењу родитељског права“ доминира са 67%, односно јавља се у 405 случајева (Графикон 57).
- Када говоримо о интервенцијама које ЦСР предузима у циљу креирања позитивне промене у животу корисника, породице и појединца, највећи број услуга саветодавног усмеравања је пружен лицима у стању социјалне потребе, укупно 63.749, а значајно мање је примењивана помоћ у сређивању брачних и породичних односа и помоћ у васпитању и развојним проблемима деце (Графикон 58).
- Корисници из породица у кризи у 2018. години упућују се на саветодавне услуге ван ЦСР, а у посебној јединици ЦСР на породичну терапију, медијацију и друге саветодавне услуге. У 2018. години ЦСР је упутио укупно 12.767 корисника на коришћење ових услуга (Графикон 59). У периоду од пет година упућивање корисника на саветодавне услуге (међу њима је и услуга породични сарадник) је порасло за 62,7%. Упућивање на медијацију стагнира, а на услуге породичне терапије опада.

Графикон 52 - Деца чији се родитељи споре око вршења родитељског права, 2014. – 2018.

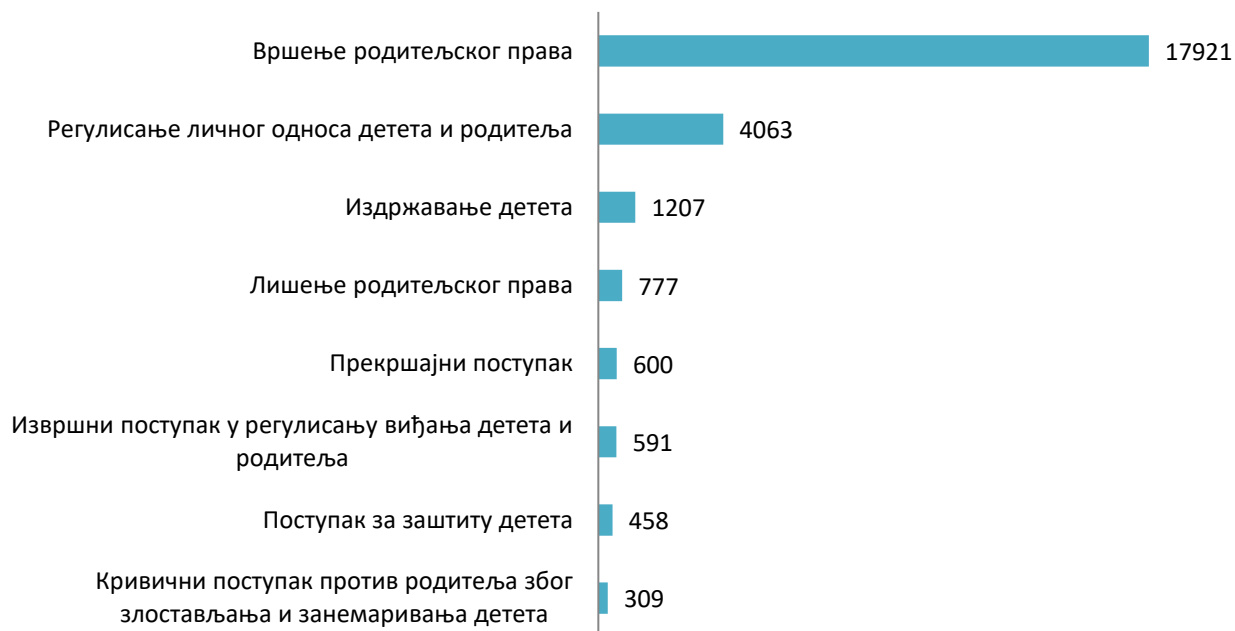
Извор: Извештај ЦСР, 2014.-2018.

Графикон 53 - Деца из породица према којима је ЦСР спроводио поступке за вршење родитељског права, 2018.

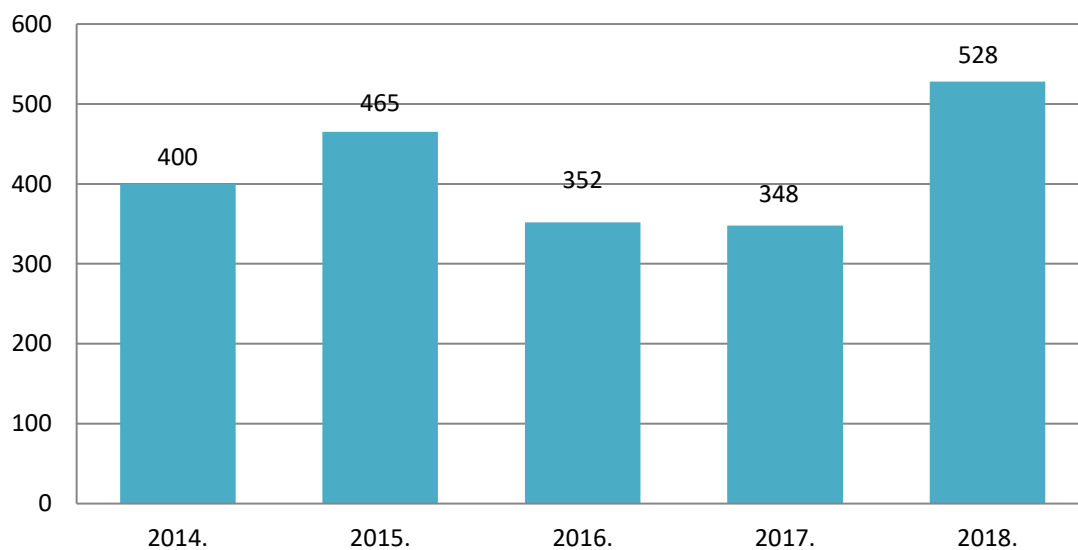
Извор: Извештај ЦСР, 2018.

Графикон 54 – Број деце у поступцима у којима је ЦСР на захтев суда одлучивао о заштити права детета, 2018.

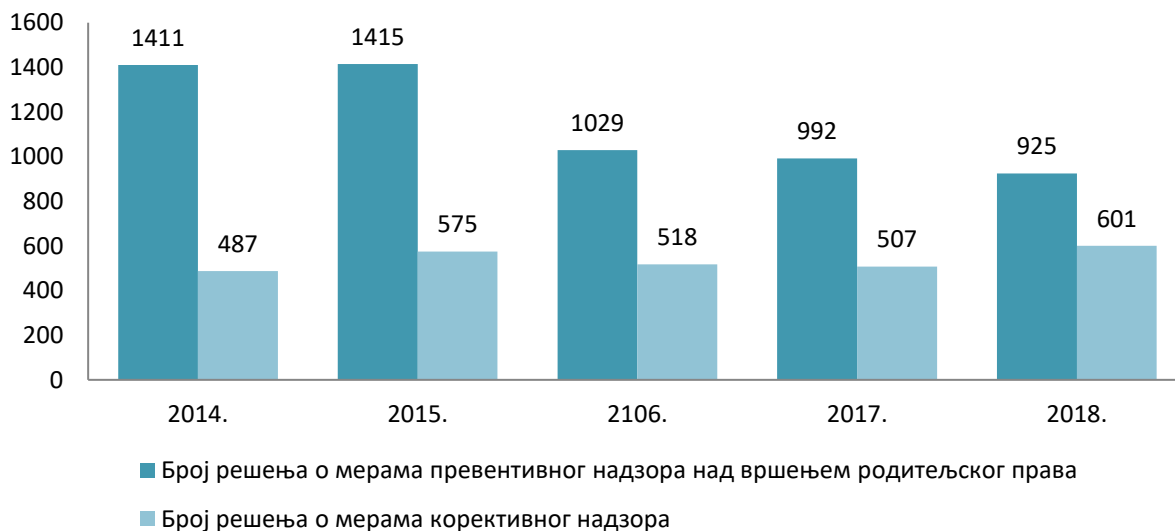
Извор: Извештај ЦСР 2018.

Графикон 55 - Предлози за лишење родитељског права, 2014-2018.

Извор: Извештај ЦСР, 2014.-2018.

Графикон 56 - Решења о мерама надзора над вршењем родитељског права, 2014 – 2018.

Извор: Извештај ЦСР, 2014.-2018.

Графикон 57 - Мере корективног надзора над вршењем родитељског права, 2018. (у %)

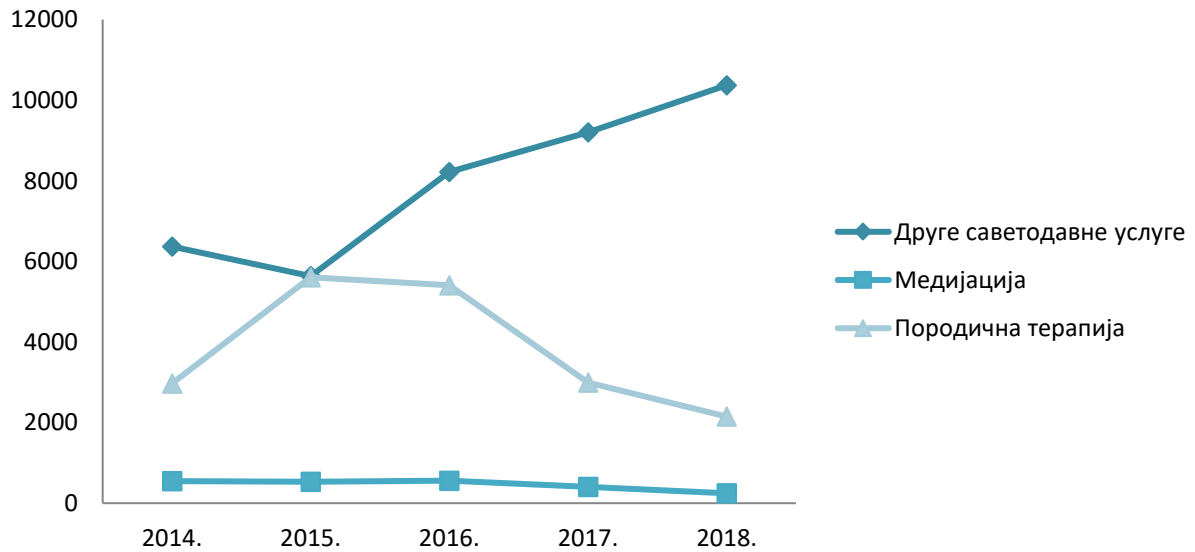
Извор: Извештај ЦСР 2018.

Графикон 58 - Саветодавно усмеравање према врстама, 2014 - 2018.

Извор: Извештај ЦСР, 2014.-2018.

Графикон 59 - Структура упута ЦСР за коришћење саветодавно-терапијских и социо-едукативних услуга, 2014 - 2018.

Извор: Извештај ЦСР, 2014.-2018.

ДЕЦА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

Деца са сметњама у развоју, према Закону о социјалној заштити (члан 41), су корисници услуга социјалне заштите ако имају сметње у развоју (телесне, интелектуалне, менталне, сензорне, говорно-језичке, социо-емоционалне, вишеструке), а њихове потребе за негом и материјалном сигурношћу превазилазе могућности породице.

Право на додатак за помоћ и негу другог лица има лице коме је због телесног или сензорног оштећења, интелектуалних потешкоћа или промена у здравственом стању, неопходна помоћ и нега другог лица да би задовољило своје основне животне потребе (члан 92. Закона о социјалној заштити).

Право на посебну новчану накнаду има један од родитеља који није у радном односу, а који најмање 15 година непосредно негује своје дете које је остварило право на увећани додаток за помоћ и негу другог лица у смислу ст. 1 и 2 овог члана, у виду доживотног месечног новчаног примања у висини најниже пензије у осигурању запослених, кад наврши општи старосни услов за остваривање пензије према прописима о пензијском и инвалидском осигурању, ако није остварио право на пензију (члан 94. Закона о социјалној заштити).

Сагледавање положаја и потреба деце са сметњама у развоју у систему социјалне заштите отежано је непостојањем општеприхваћене дефиниције деце са сметњама у развоју, неуједначеним критеријумима у различитим системима и неадекватном евиденцијом као последицом ових недостатака.

Деца са сметњама у развоју у систему социјалне заштите користе различите услуге (новчана социјална помоћ, једнократне новчане помоћи, спорови око вршења родитељског права, подршка деци са проблемима у понашању, подршка жртвама занемаривања и насиља, итд.). На основу постојеће евиденције о деци са сметњама у развоју унутар система социјалне заштите, **извештајем ће бити приказана деца са сметњама у развоју која остварују следећа права и услуге:**

- додаток за туђу негу и помоћ, увећани додаток за туђу негу и помоћ и помоћ за оспособљавање за рад,
- услуге домског и породичног смештаја
- услуге дневног боравка, помоћи у кући и личног пратиоца

Услуге дневног боравка доступне су:

- 1) деци и младима са телесним инвалидитетом, односно интелектуалним тешкоћама, који имају потребу за дневном негом и надзором, и подршком у одржању и развијању потенцијала, на начин који не омета њихово школовање;
- 2) одраслима са телесним инвалидитетом, односно интелектуалним тешкоћама, који имају потребу за дневном негом и надзором, и подршком у одржању и развијању потенцијала;
- 3) деци и младима који су у сукобу са законом, родитељима, школом или заједницом, на начин који не омета њихово школовање или одлазак на посао;

4) одраслим и старим лицима којима је потребна дневна нега и надзор.

Сврха услуге дневног боравака састоји се у унапређењу квалитета живота корисника у властитој социјалној средини кроз одржање и развијање социјалних, психолошких и физичких функција и вештина, како би се у што већој мери оспособили за самосталан живот.

***Услуге помоћи у кући** доступне су деци, одраслима и старијима, који имају ограничења физичких и психичких способности услед којих нису у стању да независно живе у својим домовима без редовне помоћи у активностима дневног живота, неге и надзора, при чему је породична подршка недовољна или није расположива.*

Сврха помоћи у кући је подршка корисницима у задовољавању свакодневних животних потреба, како би се унапредио или одржао квалитет живота.

***Лични пратилац** доступан је детету са инвалидитетом односно са сметњама у развоју, коме је потребна подршка за задовољавање основних потреба у свакодневном животу у области кретања, одржавања личне хигијене, храњења, облачења и комуникације са другима, под условом да је укључено у васпитно-образовну установу, односно школу, до краја редовног школовања, укључујући завршетак средње школе.*

Сврха ангажовања личног пратиоца је пружање детету одговарајуће индивидуалне практичне подршке ради укључивања у редовно школовање, и активности у заједници, ради успостављања што већег нивоа самосталности.

Преглед најважнијих запажања:

- У току 2018. године на евиденцији ЦСР је 10.857 деце са сметњама у развоју. Удео деце са сметњама у развоју у укупном броју деце на евиденцији ЦСР је 5,3%, што је на нивоу учешћа ове корисничке групе деце у претходних пет година (Графикон 60).
- У полној структури деце са сметњама у развоју у 2018. години веће је учешће дечака са 59,6%, што је наставак тренда од 2014. године (Графикон 61).
- Према врсти сметње у развоју на евиденцији ЦСР у 2018. години са 40,8% доминирају деца са телесним инвалидитетом, 17,5% деце је са интелектуалним, а 17% деце са вишеструким сметњама (Графикон 62). Дистрибуција врсте сметњи у развоју код деце стабилна је од 2014. године.
- Основни додатак за помоћ и негу другог лица је у 2018. години користило 3.828 деце са сметњама у развоју (Графикон 63). У односу на 2014. годину, за 29,1% је порастао број деце корисника основног додатка за помоћ и негу другог лица.

- Број деце корисника увећаног додатка за помоћ и негу другог лица расте у периоду од пет година (Графикон 64). У посматраном периоду, број деце која примају увећани додаток помоћ и негу порастао је за 17,3%.
- У 2018. години је настављен је тренд смањења броја деце са сметњама у развоју на домском смештају у систему социјалне заштите, за 7,1% (79,9% у 2014. 72,8% у 2018). (Графикон 65).
- У 2018. услуге дневног боравка за децу, младе и одрасле са инвалидитетом користило укупно 291 дете¹⁴, у узрасној структури највише је деце основношколског узраста са 67% (Графикон 66). У полној структури доминирају дечаци са 64% (Графикон 67). Удео деце у дневним боравцима за децу и младе са инвалидитетом износи 39,8% (Графикон 68).
- У 2018. години услугу личног пратиоца користило је укупно 877 деце са инвалидитетом/сметњама у развоју¹⁵, у старосној структури доминирају деца основношколског узраста - 80% (Графикон 69), док у полној структури доминирају дечаци са 69% (Графикон 70). Удео деце у укупној популацији корисника услуге личног пратиоца у 2018. години износи 95,2% (Графикон 71).
- Услугу помоћи у кући у 2018. години користило је укупно 110 деце, већином основношколског узраста (67%) (Графикон 72) а по полној структури нешто више од половине су дечаци - 58% (Графикон 73) Удео деце у укупном броју корисника услуге помоћи у кући је незнатан – 7% мада је то значајан скок у односу на претходне две извештајне године: 2016.-0,7%, 2017. - 0,8% (Графикон 74).

¹⁴ Услугу дневног боравка за децу, младе и одрасле са инвалидитетом у 2018. години пружало је укупно 36 лиценцираних пружалаца услуге

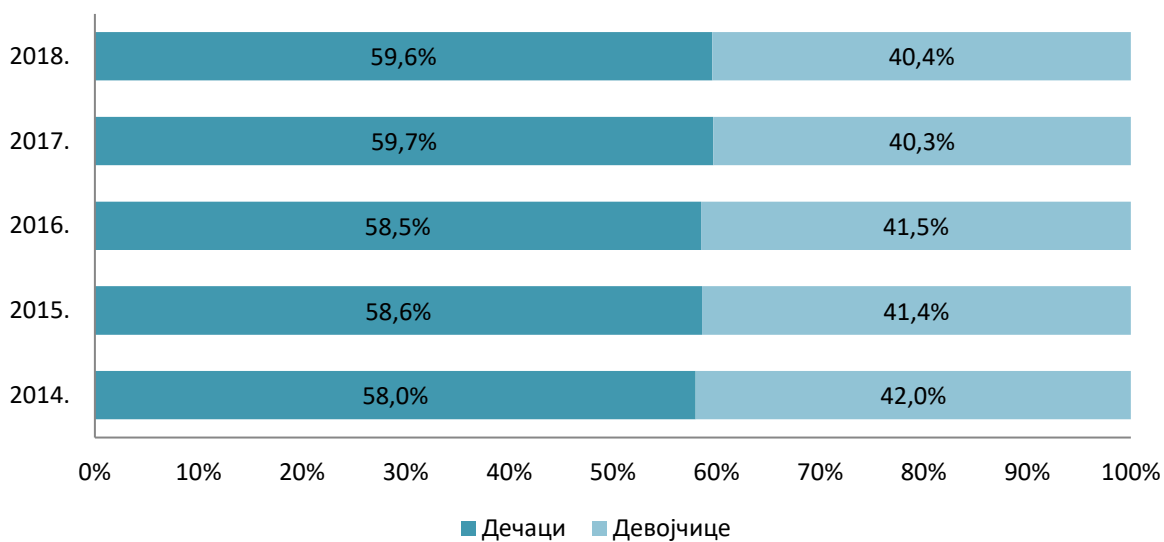
¹⁵ Услугу личног пратиоца у 2018. години пружало је укупно 14 лиценцираних пружалаца услуге

Графикон 60 – Деца са сметњама у развоју на евиденцији ЦСР, 2014 – 2018.

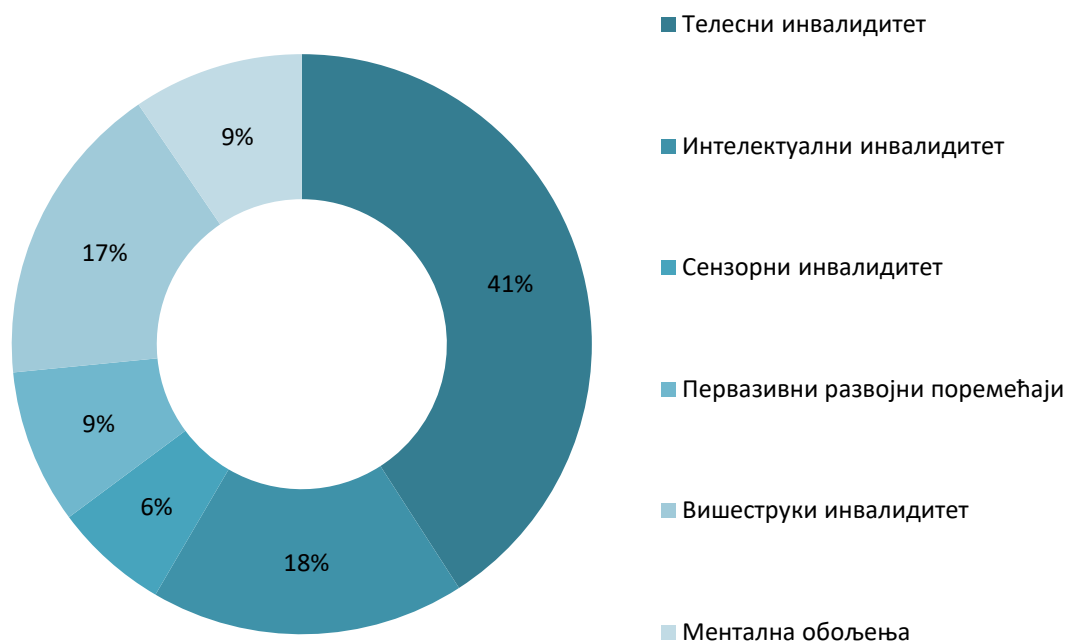
Извор: Извештаји ЦСР, 2014.-2018.

Графикон 61 – Деца са сметњама у развоју на евиденцији ЦСР према полу, 2014 – 2018. (у %)

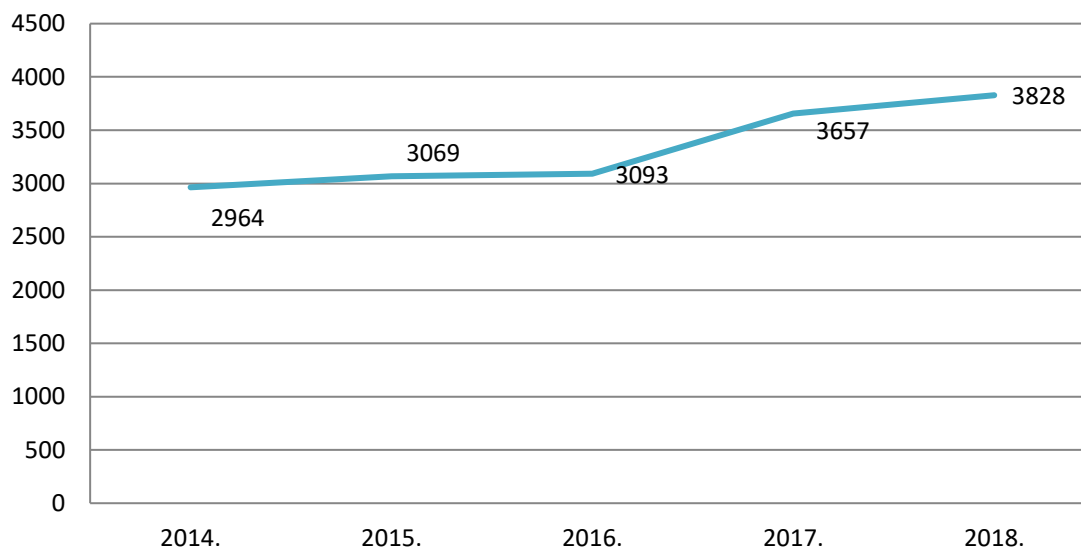
Извор: Извештаји ЦСР, 2014.-2018.

Графикон 62 - Деца са сметњама у развоју на евиденцији ЦСР према врсти сметњи, 2018. (у %)

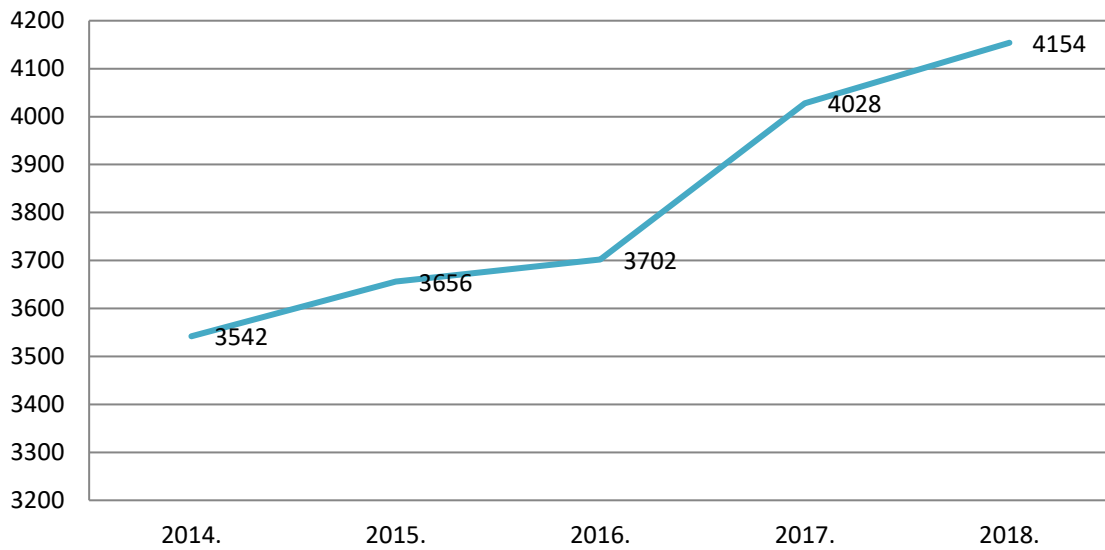
Извор: Извештаји ЦСР 2018.

Графикон 63 – Деца корисници основног додатка за помоћ и негу другог лица, 2014 – 2018.

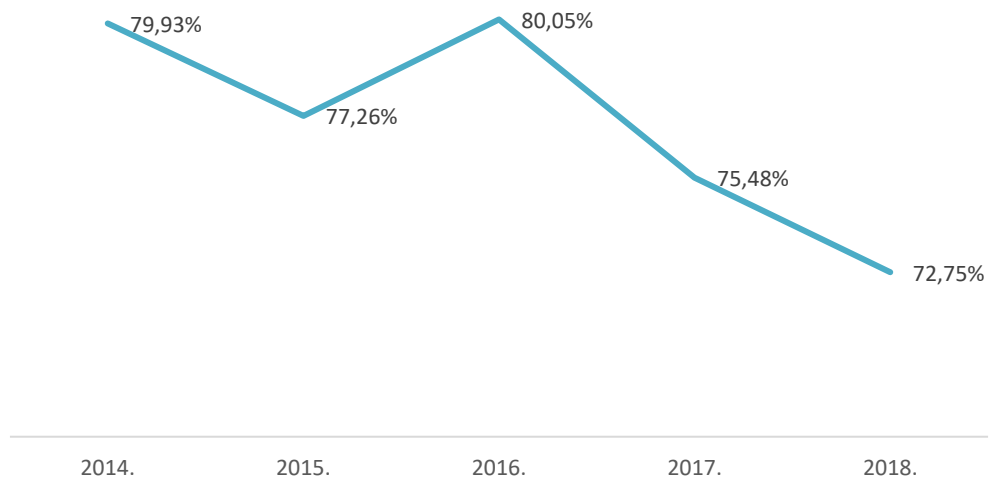
Извор: МРЗБСП, 2014 - 2018.

Графикон 64 – Деца корисници увећаног додатка за помоћ и негу другог лица, 2014 – 2018.

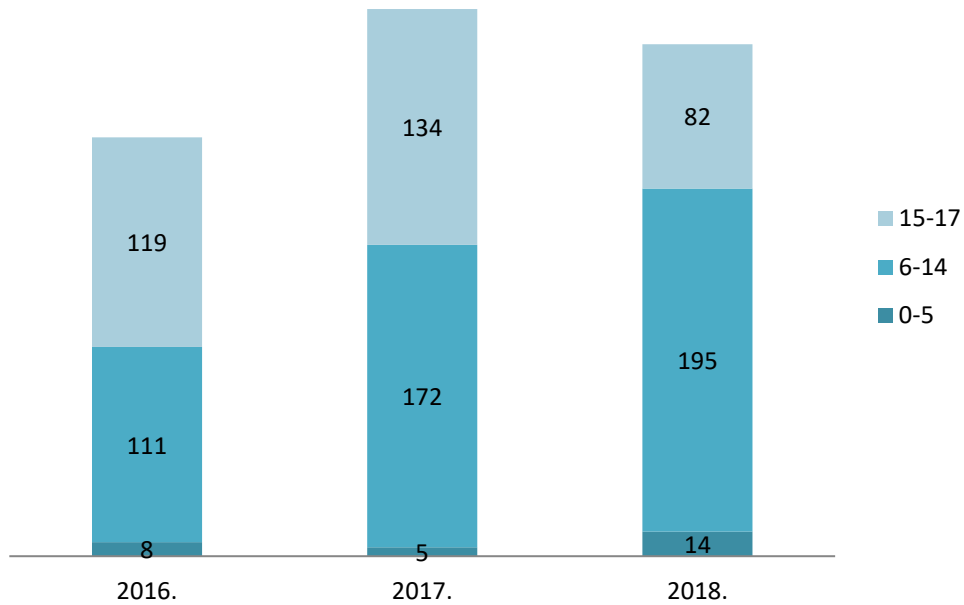
Извор: МРЗБСП, 2014 - 2018.

Графикон 65 – Удео деце са сметњама у развоју на домском смештају, 2014 – 2018, (у %).

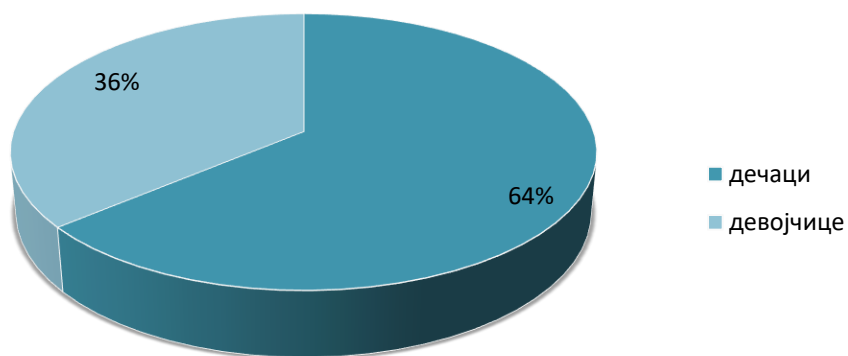
Извор: Извештаји Установа за децу и младе, 2014 – 2018.

Графикон 66 – Број деце у дневним боравцима за децу, младе и одрасле са инвалидитетом према узрасту, 2016.-2018.

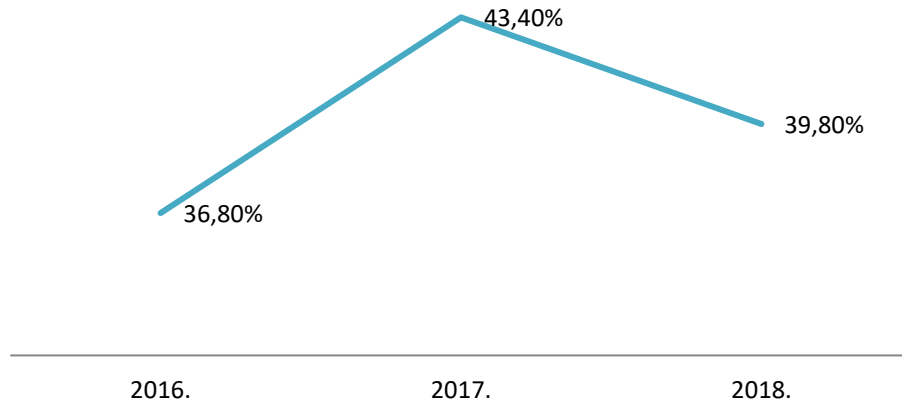
Извор: Извештаји ЛПУ, 2016.-2018.

Графикон 67 – Полна структура деце у дневним боравцима за децу, младе и одрасле са инвалидитетом, 2018.(у %)

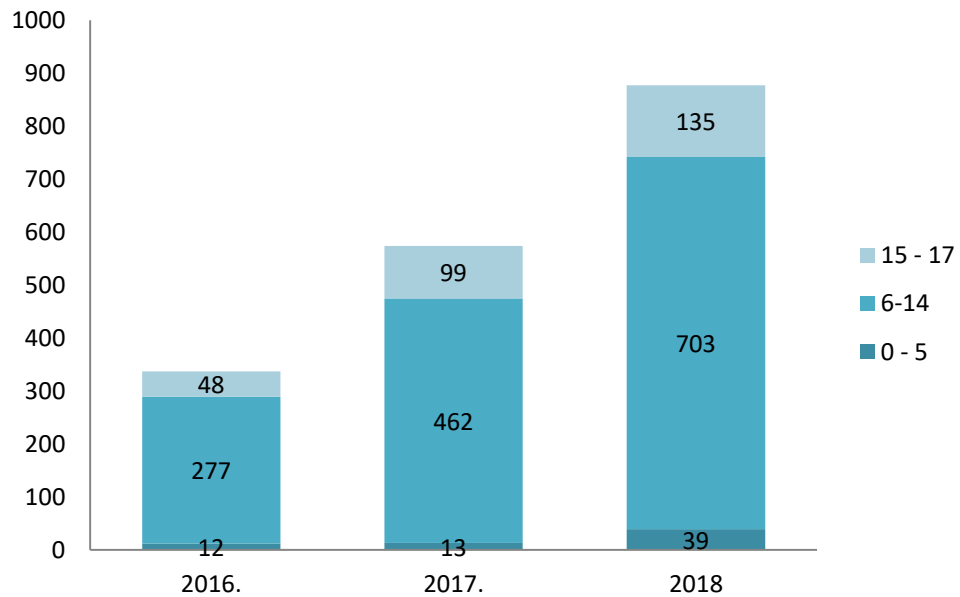
Извор: Извештаји ЛПУ 2018.

Графикон 68 – Удео деце у укупном броју корисника дневних боравака за децу, младе и одрасле са инвалидитетом, 2016.-2018.

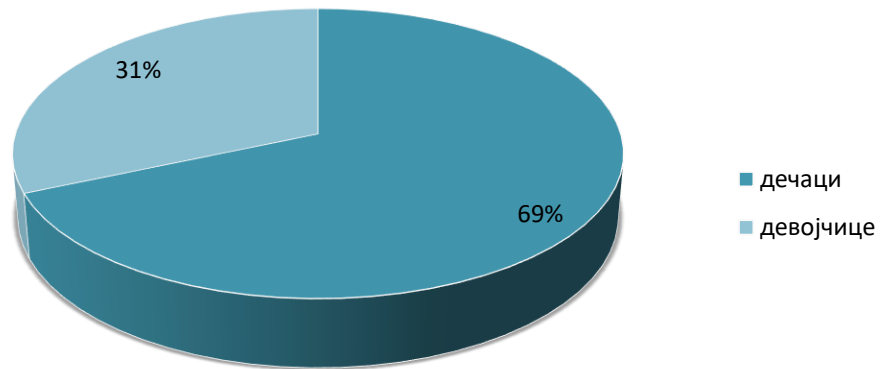
Извор: Извештаји ЛПУ, 2016.-2018.

Графикон 69 – Број деце корисника услуге лични пратилац према узрасту, 2016 - 2018.

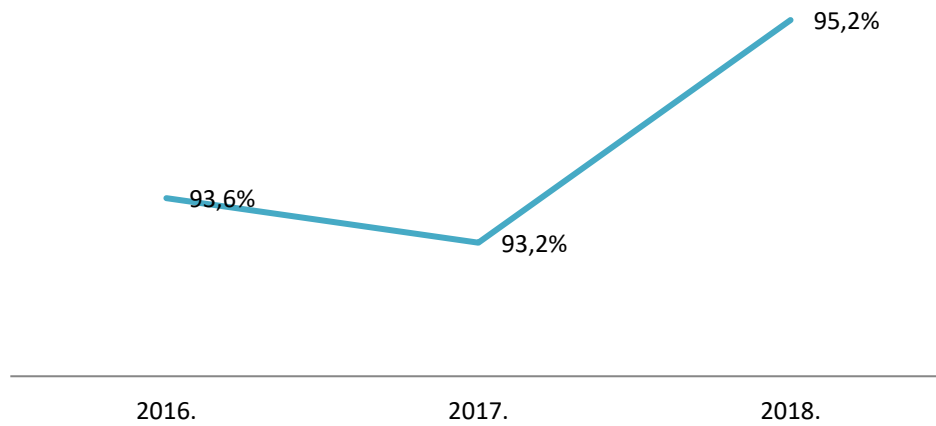
Извор: Извештаји ЛПУ, 2016.-2018.

Графикон 70 – Полна структура деце корисника услуге лични пратилац, 2018. (у%)

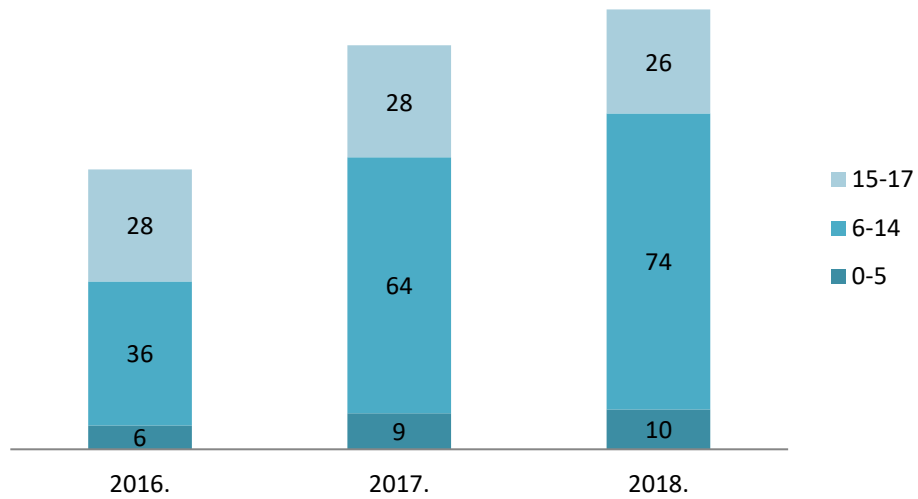
Извор: Извештаји ЛПУ 2018.

Графикон 71 – Удео деце у укупном броју корисника услуге лични пратилац, 2016.-2018. (у %)

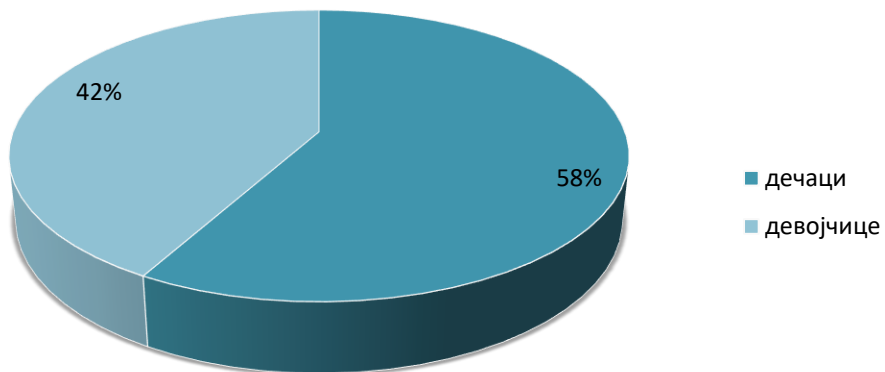
Извор: Извештаји ЛПУ, 2016.-2018.

Графикон 72 – Број деце корисника услуге помоћи у кући према узрасту, 2016.-2018.

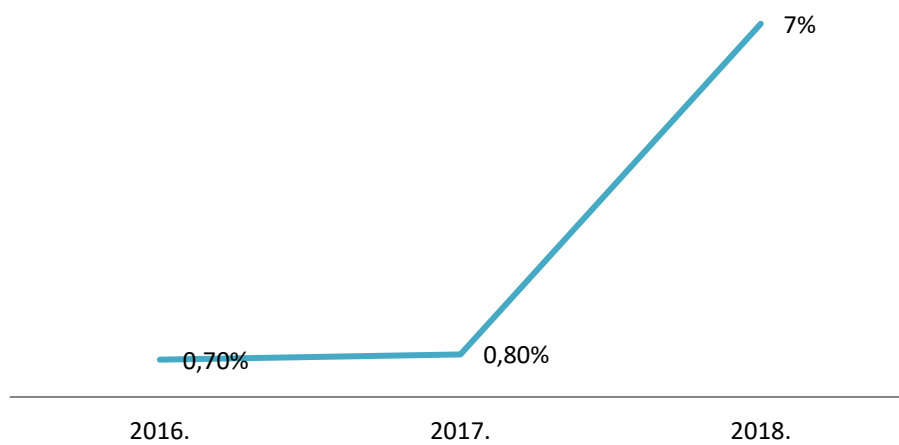
Извор: Извештаји ЛПУ, 2016.-2018.

Графикон 73 – Полна структура деце корисника услуге помоћ у кући, 2018. (у%)

Извор: Извештаји ЛПУ 2018.

Графикон 74 – Удео деце у укупном броју корисника помоћи у кући, 2016 - 2018.

Извор: Извештаји ЛПУ, 2016.-2018.

МАТЕРИЈАЛНО УГРОЖЕНА ДЕЦА

Корисник права или услуга социјалне заштите је појединац, односно породица која се суочава с препрекама у задовољавању потреба, услед чега не може да достигне или да одржи квалитет живота или нема довољно средстава за подмирење основних животних потреба, а не може да их оствари својим радом, приходом од имовине или из других извора. Дете је корисник система социјалне заштите када му је услед породичних и других животних околности, угрожено здравље, безбедност и развој, односно ако је извесно да без подршке система социјалне заштите не може да достигне оптимални ниво развоја.

Новчана социјална помоћ (НСП)

Право на новчану социјалну помоћ припада појединцу, односно породици, који својим радом, приходима од имовине или из других извора остварује приход мањи од износа новчане социјалне помоћи утврђеног законом¹⁶. Право на новчану социјалну помоћ може остварити појединац, односно породица:

- 1) ако нема других непокретности, осим стамбеног простора који одговара потребама појединца, односно породице и земљишта у површини до 0,5 хектара;
- 2) ако појединац, односно члан породице није продао или поклонио непокретну имовину или се одрекао права на наслеђивање непокретне имовине или ако је протекао период у којем би, од тржишне вредности непокретне имовине коју је продао, поклонио или се одрекао права на наслеђивање, могао обезбеђивати помоћ у смислу овог закона;
- 3) ако појединац, односно члан породице не поседује покретну имовину чијим коришћењем или отуђењем, без угрожавања основних животних потреба, може да обезбеди средства у висини шестоструког износа новчане социјалне помоћи која би му била утврђена по овом закону у моменту подношења захтева за новчану социјалну помоћ;
- 4) ако појединац, односно члан породице није закључио уговор о доживотном издржавању (чл. 82, Закон о социјалној заштити).

Дечији додатак

Дечији додатак остварује један од родитеља који непосредно брине о детету, који је држављанин Републике Србије и има пребивалиште у Републици Србији или страни држављанин који има статус стално настањеног странца у Републици Србији за прво, друго, треће и четврто дете по реду рођења у породици, од дана поднетог захтева, под условима предвиђеним овим законом¹⁷.

¹⁶ Закон о социјалној заштити – члан 81

¹⁷ Закон о финансијској подршци породици са децом („Службени гласник РС“, бр.113 од 17.децембра 2017. и 50 од 29.јуна 2018.) – члан 26

Преглед најважнијих запажања:

- У периоду 2012 – 2016. године¹⁸ након почетног пораста броја породица са децом које користе новчану социјалну помоћ у прве две године, у 2014. години забележен је прекид тренда раста и смањење броја породица које примају НСП (Графикон 75). Тренд смањења броја породица са децом корисника НСП настављен је и у 2016. години.
- Укупан број породица са децом које примају НСП у 2016.¹⁹ години износио је укупно 45.799 породица са укупно 92.135 деце (Графикон 76).
- Удео деце корисника НСП у укупном броју корисника новчане социјалне помоћи је од 2014. године континуиран и износи 36% (Графикон 77).
- Удео породица са децом у укупном броју породица које користе НСП у 2016.²⁰ години износи 45% и такође се креће у оквиру вредности из претходних година (Графикон 78). Повећање удела породица са децом након законских промена 2011. године у стручној јавности објашњено је као последица промене скала еквиваленција²¹.
- У 2016. години 17.958 једнородитељских породица остваривало је право на новчану социјалну помоћ. У укупном броју породица са децом које примају НСП, удео једнородитељских породица у 2016. години износи 18% (Графикон 79).²²
- У 2018. години је настављено смањење броја деце и породица које остварују право на дечији додатак (Графикон 80). У односу на 2014. годину, број деце корисника је смањен за 15,5%, а број породица корисника за 18,3 %. Дечији додатак је у 2018. години остварило укупно 315.915 деце и 163.046 породица.
- У структури деце за коју се остварује дечији додатак у 2018. години, доминира удео прворођене деце са 40,9%, док је континуирано најмањи удео четворођене деце са 5,2% (Графикон 81), што кореспондира са дистрибуцијом деце по редоследу рођења у општој популацији. У односу на 2014., запажа се континуиран пад удела прворођене деце као и континуирани пораст трећерођено и четворођено деце.

¹⁸ У тренутку израде извештаја РЗСЗ није располагао са подацима за 2017. и 2018.

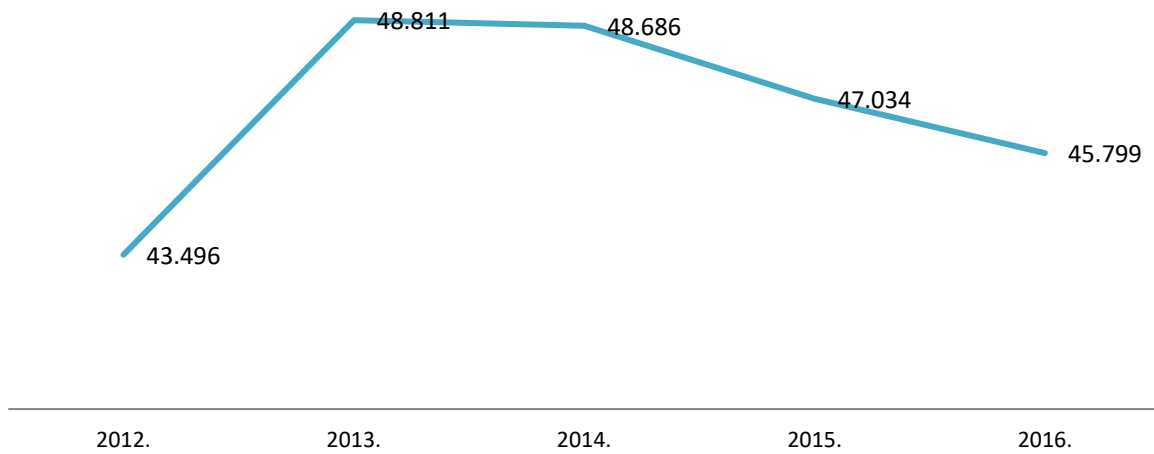
¹⁹ У тренутку израде извештаја РЗСЗ није располагао са подацима за 2017. и 2018.

²⁰ У тренутку израде извештаја РЗСЗ није располагао са подацима за 2017. и 2018.

²¹ Које су „на почетку претходне деценије износиле, на пример, за четвртог и петог члана домаћинства свега 0,1, док се шести члан није уопште вредновао“, Матковић, Мијатовић, Станић 2013.

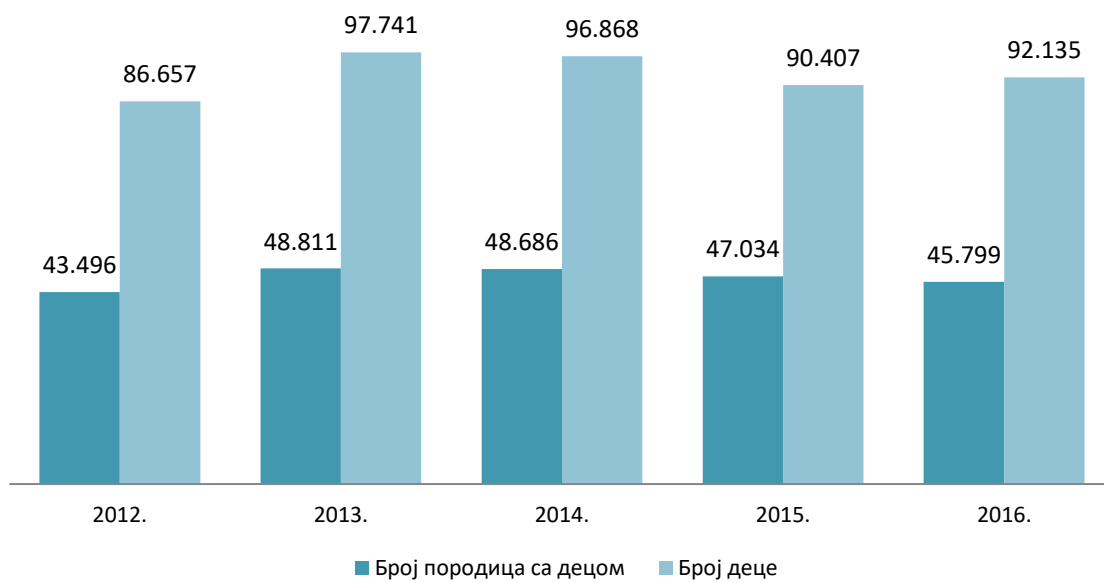
²² У тренутку израде извештаја РЗСЗ није располагао са подацима за 2017. и 2018.

Графикон 75 – Број породица с децом корисника НСП, 2012 – 2016.

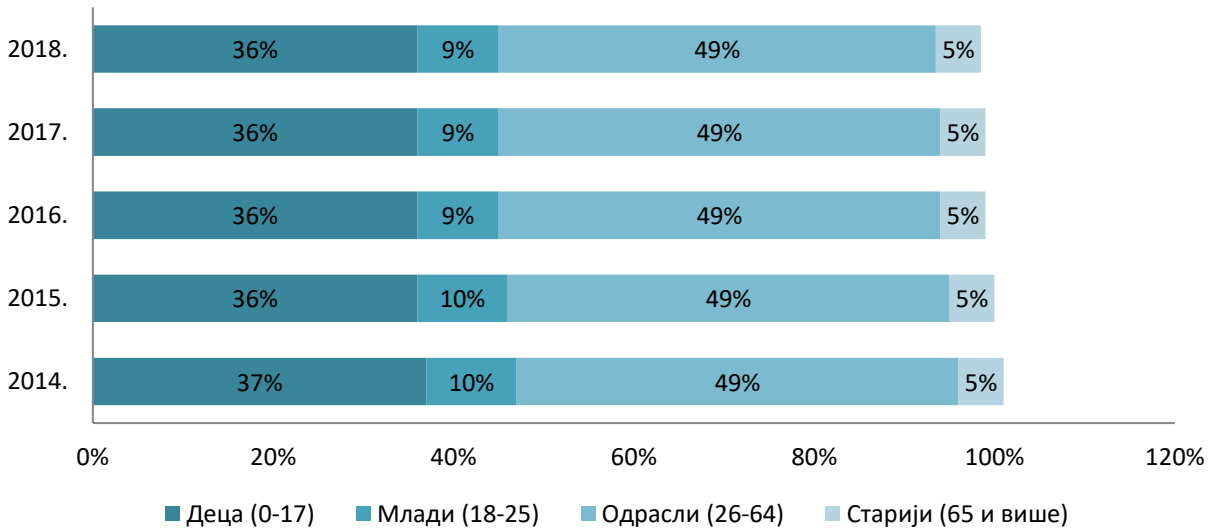
Извор: МРЗБСП, 2012 - 2016.

Графикон 76 – Број деце и број породица с децом корисника НСП, 2012 – 2016.

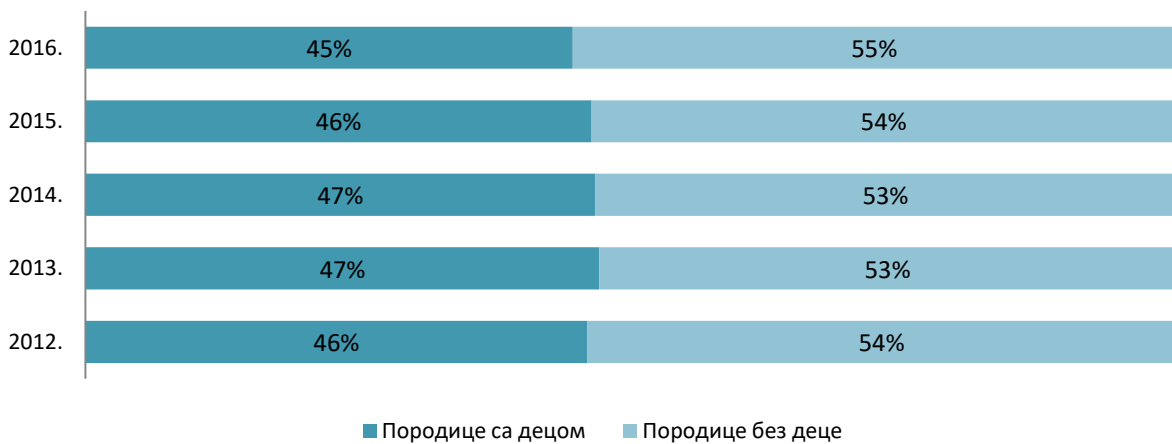
Извор: МРЗБСП, 2012 - 2016.

Графикон 77 – Корисници НСП према старости, 2014. – 2018. (у %)

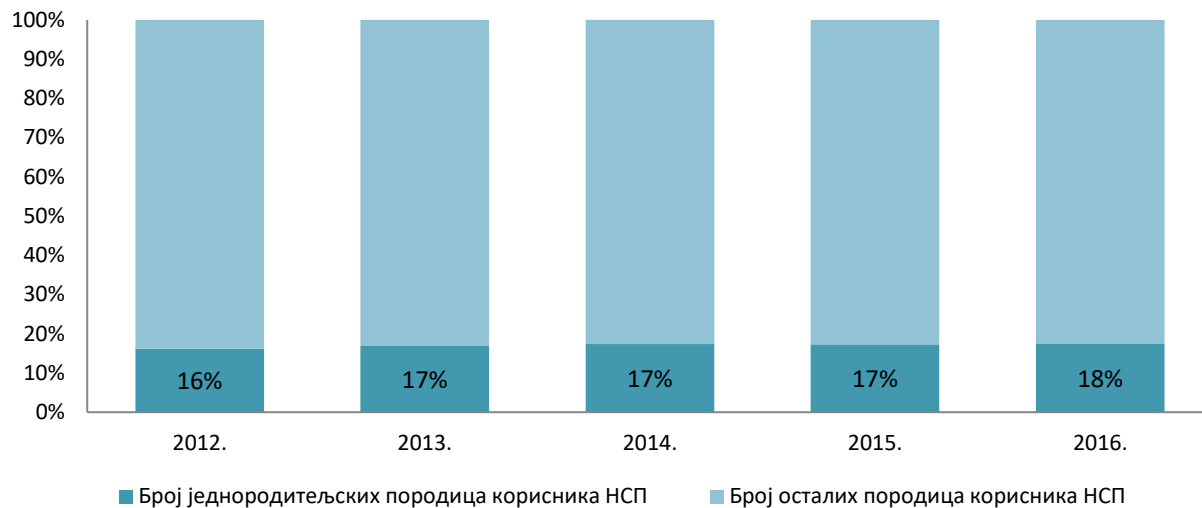
Извор: МРЗБСП, 2014 – 2018.

Графикон 78 – Структура породица корисника НСП, 2012 – 2016. (у %)

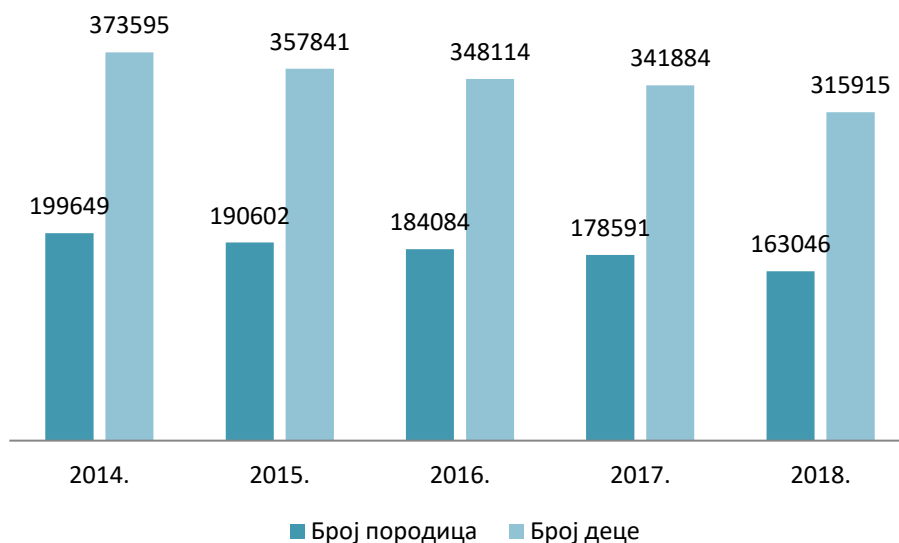
Извор: МРЗБСП, 2012 - 2016.

Графикон 79 – Удео једнородитељских породица у укупном броју породица корисника НСП, 2012 – 2016. (у %)

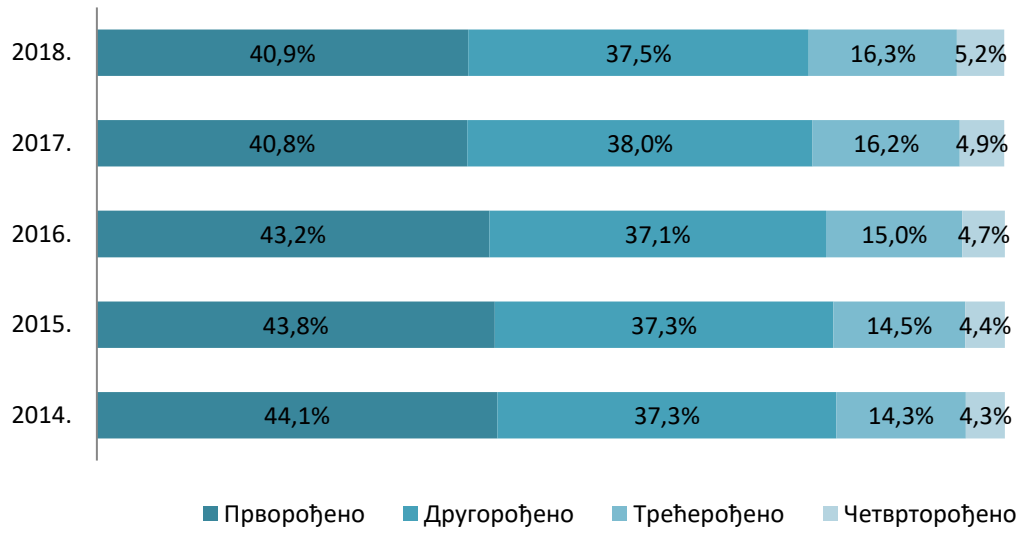
Извор: МРЗБСП, 2012 - 2016.

Графикон 80 – Број деце и њихових породица корисника дечијег додатка, 2014. – 2018.

Извор: МРЗБСП, 2014 - 2018.

Графикон 81 – Деца корисници дечијег додатка према редоследу рођења, 2014 – 2018. (у %)

Извор: МРЗБСП, 2014 - 2018.

ИЗДАЦИ ЗА ДЕЧИЈУ ЗАШТИТУ ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ²³

Скупом издатака за дечију заштиту из буџета Републике Србије обухваћени су износи за новчана давања и ангажована средства за пружање услуге смештаја.

У групу издатака кроз новчана давања сврставају се:

1. Новчана социјална помоћ намењена породицама са децом
2. Дечији додаток
3. Додатак за помоћ и негу другог лица
4. Родитељски додаток
5. Накнада зараде за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета
6. Накнада трошкова боравка у предшколској установи (деце без родитељског старања и деце са сметњама у развоју)

У групу ангажованих средстава за пружање услуга смештаја сврставају се:

1. Издаци за смештај деце у установе социјалне заштите
2. Издаци за породични смештај деце

Накнада зараде не представља меру социјалне политике, већ служи усклађивању рада и родитељства. Међутим, у постојећим околностима ова мера има и популациони карактер, јер омогућава родитељима, односно будућим родитељима да достигну жељени број деце у породици. Ово стога јер мајка, односно отац детета, уколико испуњавају законом прописане услове могу остварити пун износ накнаде зараде (уговорену зараду увећану за минули рад) у трајању од 365 дана од рођења првог и другог детета, односно две године за рођење трећег и сваког наредног детета. Када је реч о накнади која се односи на одсуство са рада ради посебне неге детета, а која се може остварити уколико дете има сметње у психо-физичком развоју важно је напоменути да се пун износ накнаде зараде, под законом прописаним условима, исплаћује до навршених пет година живота детета.

Родитељски додаток такође није мера социјалне, већ популационе политике. Остварује га мајка за рођење првих четворо деце (у посебним околностима отац детета). Као инструмент популационе политике треба да допринесе достизању жељеног броја деце у породици и побољшању наталитета у Републици Србији.

Преглед најважнијих запажања:

- Укупни издаци за дечију заштиту из буџета РС у 2016. години износили су 63,44 милијарде динара, што представља повећање од 1% у односу на претходну годину (Табела 82).

²³ Овај део извештаја односи се на податке из 2016. године, јер подаци за 2017. и 2018. годину нису били доступни

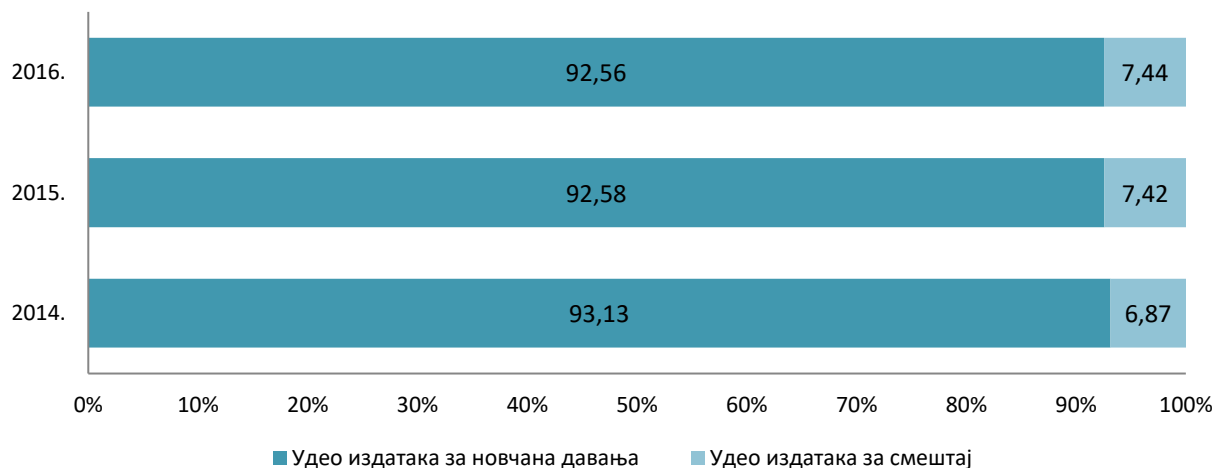
- У укупним издацима за дечију заштиту из буџета РС у 2016. години новчана давања су учествовала са уделом од 92,56% (Графикон 83).
- Као и у претходним годинама, у новчаним давањима која имају утицај на побољшање положаја деце у 2016. години са 51,83% доминирају издаци за накнаду зарада за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета, затим издаци за дечији додатак са 21,19%. Издвајања за новчану социјалну помоћ учествују са 12,31%, а родитељски додатак са 12,30% (Графикон 84).
- У издацима за смештај деце у оквиру система социјалне заштите, породични смештај заузима удео од 72,2%, док се преостали удео од 27,8% односи на смештај деце у установе социјалне заштите (Графикон 85). Исти однос је забележен и претходних година. Износ за издвајања за породични смештај приказан у Табели 82, обухвата неколико накнада и права, а између осталог и накнаду за издржавање свих корисника (деце, младих, одраслих и старијих лица), јер Сектор за економско-финансијске послове Министарства није био у могућности да издвоји накнаду за издржавање деце од укупних издатака за све кориснике.

Табела 82 – Врста и износи издатака за дечију заштиту из буџета РС у 2016. (у РСД)

Врста издатака	Износ у 2016. (у РСД)
Новчана социјална помоћ	7.226.387.904,00
Дечији додатак	12.446.146.266,27
Додатак за негу и помоћ другог лица (основни и увећани)	1.297.576.915,44
Родитељски додатак	7.221.655.852,00
Посебна новчана надокнада	82.591.710,40
Накнада зараде за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета	30.435.281.932,63
Накнада трошкова боравка у предшколској установи (за децу без родитељског старања и децу са сметњама у развоју)	13.380.135,17
Укупно за новчана давања	58.722.948.715,91
Смештај у установу социјалне заштите	1.313.637.000,00
Породични смештај	3.407.458.582,63
Укупно за смештај	4.721.095.582,63
УКУПНИ ИЗДАЦИ	63.444.044.298,54

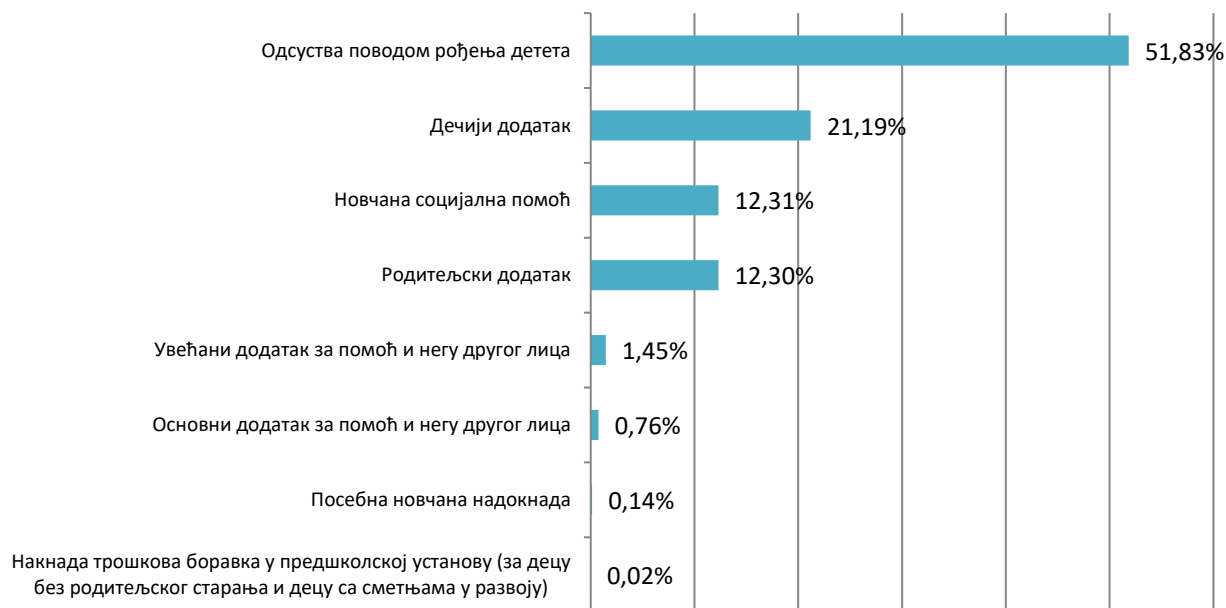
Извор: МРЗБСП, 2016.

Графикон 83 – Структура издатака за дечију заштиту из буџета РС према групама издатака, 2014.-2016. (у %)

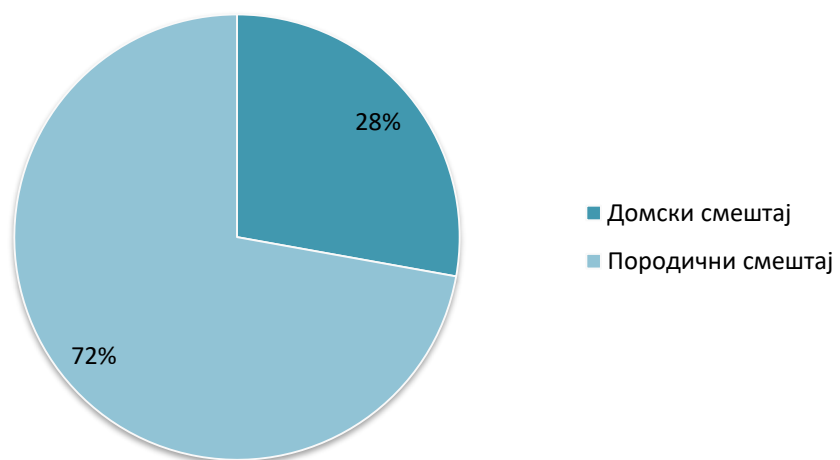
Извор: МРЗБСП, 2014.-2016.

Графикон 84 – Структура новчаних давања за дечију заштиту из буџета РС у 2016. (у %)

Извор: МРЗБСП, 2016..

Графикон 85 – Структура издатака из буџета РС за смештај деце према врсти смештаја у 2016. (у %)

Извор: МРЗБСП, 2016.